

Malmö högskola
Individ och Samhälle
Historia med Kulturanalys
III

Vänstervåg blir högervåg
-En studie av riksdagsvalens slutdebatter 1976, 82, 91
och 94

Left Wing-Wave Becomes Right Wing-Wave
- A Study of Swedish Elecection Debates in 1976, 82, 91
and 94

Andreas Eriksson

Historia med Kulturanalys III
Individ och samhälle
2013-05-23

Handledare: Nils Andersson
Examinator: Martin Kjellgren

Sammanfattning

Syftet med föreliggande undersökning är att utröna huruvida det skett en förskjutning av den ideologiska hegemonins ramar skönjbar i slutdebatterna inför riksdagsvalen 1976, 1982, 1991 samt 1994. Vidare sätts denna eventuella förskjutningen i relation till de ekonomiska kriser som Sverige genomled under 1970-talet och det tidiga 1990-talet. För att utröna skiftningar i den ideologiska hegemonin analyseras partiledarnas framträdande mot bakgrund av Ljunggrens definition av vad som utgör en ideologi. Jag fann att det skett en förändring i vad som ryms inom den ideologiska hegemonins ramar. Vikten av att framstå som regeringsdugliga har ökat och debatterna har även i viss mån avideologiserats. Vidare kan man även notera en inte obetydlig ideologisk förskjutning åt höger. Det är troligt att de ekonomiska kriserna under 1970- och 1990-talet inverkade på denna förskjutning av den ideologiska hegemonin.

Nyckelord: Avideologisering, Ekonomiska kriser, Ideologi, Ideologisk hegemoni, Partiledardebatter, Överideologi

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
1.2 Syfte, problemformulering och teser.....	2
1.3 Material och avgränsningar.....	4
1.4 Teori	8
1.5 Begrepp.....	11
1.6 Metod.....	13
1.7 Forskningsläge	15
2.1 Bakgrund.....	18
2.2 30-talets krispolitik.....	18
2.3 Framgångseran 45-73, den industriella krisen och borgerliga defaitismen ..	19
2.4 Löntagarfonder.....	21
2.5 Den tredje vägens ekonomi och vägen mot nästa kris	22
2.6 Krisen som skakade och skapade det moderna Sverige.....	24
2.7 Den nya världen och dess hegemoni.....	24
2.8 Förändringar av samhällsekonomin.....	25
3. 1 Undersökning.....	26
3.2. Slutdebatten 1976	26
3.2.1 Debattörernas syn på hur verkligheten är beskaffad	27
3.2.2 Debattörernas syn på hur verkligheten bör vara beskaffad.....	29
3.2.3 Debattörernas förslag för att uppnå sitt idealsamhälle.....	30
3.2.4 Den ideologiska hegemonins ramar.....	31
3.3 Slutdebatten 1982.....	32
3.3.1 Debattörernas syn på hur verkligheten är beskaffad	32
3.3.2 Debattörernas syn på hur verkligheten bör vara beskaffad.....	34
3.3.3 Debattörernas förslag för att uppnå sitt idealsamhälle.....	35
3.3.4 Den ideologiska hegemonins ramar.....	35
3.4 Slutdebatten 1991.....	36
3.4.1 Debattörernas syn på hur verkligheten är beskaffad	37
3.4.2 Debattörernas syn på hur verkligheten bör vara beskaffad.....	38
3.4.3 Debattörernas förslag för att uppnå sitt idealsamhälle.....	40
3.4.4 Den ideologiska hegemonins ramar.....	41

3.5 Slutdebatt 1994.....	42
3.5.1 Debattörernas syn på hur verkligheten är beskaffad	42
3.5.2 Debattörernas syn på hur verkligheten bör vara beskaffad.....	44
3.5.3 Debattörernas förslag för att uppnå sitt idealsamhälle.....	45
3.5.4 Den ideologiska hegemonins ramar.....	46
4. Resultat och analys.....	46
5. Vidare forskning och avgränsning.....	49
6. Litteratur- och källförteckning.....	51
Bilaga 1.....	54
Bilaga 2.....	68

1.1 Inledning

”Jag är en demokratisk socialist med stolthet och glädje. Jag blev det när jag for omkring i Indien och såg den fruktansvärda fattigdomen fast en del var oerhört rika, när jag for runt och såg en ännu mer förnedrande fattigdom, på sätt och vis, i Förenta Staterna, när jag som mycket ung kom öga mot öga med kommunismens ofrihet och förtryck och människoförföljelse i kommuniststaterna. När jag kom till nazisternas koncentrationsläger och fick se dödslistorna på socialdemokrater och fackföreningsmän.”¹

Citatet ovan är hämtat från slutdebatten inför riksdagsvalet 1982 och utgör inledningen på Olof Palmes utläggning kring varför han kallar sig demokratisk socialist. Citatet vittnar om en stark ideologisk övertygelse och förankring. Debatten innehåll även andra inslag och frågor som är starkt ideologiskt färgade. Kjell-Olof Feldt som assisterade Palme i debatten argumenterade tillsammans med denne för införandet av löntagarfonder. De borgerliga argumenterade passionerat emot. Jag påmindes om detta då jag såg LO:s Thorvaldsson lägga ett förslag som skulle reglera privata företags vinster inom välfärdssektorn. Det förefaller således som att socialdemokratin och arbetarrörelsen på 30 år gått ifrån att försöka, åtminstone delvis, socialisera privata företag till att reglera privatiseringen av det offentliga. Formuleringen är visserligen en aning tillspetsad men alldeles ofrånkomligen känns arbetarrörelsens eventuella dåtida socialiseringsambitioner avlägsna.

Under perioden som förflutet sedan debatten 1982 har vi fått uppleva efterdyningarna av 1970-talets ekonomiska kris, 1990-talets dito och en rad liberaliseringar av vår ekonomi.² Det förefaller osannolikt att det inte skulle föreligga ett samband däremellan. Inte nödvändigtvis förhåller det sig så att liberaliseringen av ekonomin ledde till de ekonomiska kriserna utan snarare tvärtom, dvs. att de ekonomiska kriserna ledde till liberaliseringarna. Motiverades de liberalt influerade åtgärder som vidtogs från 1980 och framgent utifrån dess eventuella positiva påverkan på de ekonomiska kriserna? Utvecklingen i Sverige är inte på något sätt väsensskild från den i övriga delar av västvärlden. Internationella influenser med nyliberala budskap kom i huvudsak från England och USA, från Thatcher och Reagan³.

Det förefaller idag osannolikt att en socialdemokratisk partiledare skulle uttrycka sig såsom Palme rörande sin ideologiska hemvist. Jag anser det även osannolikt att ett

---

¹ Slutdebatten riksdagsvalet 1982, <http://www.svtplay.se/sok?q=slutdebatt+1982>.

² Bergh, 2007, s. 58.

³ Liedman, 2008, s. 288ff.

sådant förslag som att införa löntagarfonder skulle föras fram idag. Jag får intrycket av att det skett en förändring i hur partiföreträdare talar om politik och om ideologi. Jag kommer i denna uppsats undersöka sambandet mellan de förändringar som kan skönjas i hur partiföreträdare uttrycker sig om politik och ideologi samt de ekonomiska kriser som Sverige genomled under 1970- och 1990-talet. Det är min ambition att visa på hur dessa kriser fick avgörande konsekvenser för hur partiföreträdare uttryckte sina ideologiska bevekelsegrunder, hur de presenterade och motiverade sina förslag.

1.2 Syfte, problemformulering och hypoteser

Syftet med denna uppsats är att undersöka korrelationen mellan de ekonomiska kriser som Sverige genomled under 1970-talet och 1990-talet samt förändringar i den ideologiska hegemonins ramar.

Gramsci, som jag kommer återkomma till senare, utvecklade hegemonibegreppet och använde bl.a. begreppet politisk hegemoni för att förklara hur borgarklassen kunde upprätthålla det kapitalistiska systemet.⁴ Politisk hegemoni kan också definieras som den som innehar det ekonomiska, kulturella, ideologiska och moraliska ledarskapet.⁵ Jag kommer att i den förestående undersökningen fokusera på den ideologiska hegemonin som är en del av den politiska hegemonin. Den ideologiska hegemonin sätter gränserna för vad som med framgång kan yttras och vad som ryms inom den politiska debattens gränser. Min utgångspunkt är att det ständigt pågår en kamp om den ideologiska hegemonin, för att nå en hegemonisk position och skaffa sig tolkningsföreträde. Att inneha en hegemonisk position är att ha makten att få andra att göra som man själv vill mot sitt egentliga egenintresse. Denna kamp förs av många intressenter och på många arenor samtidigt. Kampen består i att ta det ideologiska ledarskapet och därigenom skapa ett behov och en efterfrågan för den politik man själv förespråkar. Att skapa behov kan man göra genom att etablera begrepp och sanningar som accepteras av majoriteten, såsom att valfrihet och vinstföretag i välfärden är uttryck för frihetsreformer, att vår skola är en flumskola, att arbetslöshetsförsäkringen egentligen bara förmedlar bidrag osv. Oavsett vem som

---

⁴ Anderson, 1977, s. 20-25.

⁵ Johansson & Miegel, 1996, s. 65ff.

innehåller en hegemonisk position så innebär detta konsekvenser för hur politikerna uttrycker sina ideologiska ståndpunkter samt hur de motiverar sina politiska förslag. Oavsett vem eller vilka som kan anses ha en hegemonisk position följer att vad som med framgång kan uttryckas i ideologiska frågor begränsas av vad som förfäktas av de som innehåller en hegemonisk position. Jag är intresserad av vad som kunde yttras med framgång i ideologiska frågor under debatterna och vad som skulle anses ligga inom den ideologiska hegemonins ramar.

Sverige drabbades under såväl 1970-talet som det tidiga 1990-talet av kraftiga ekonomiska kriser.⁶ Dessa perioder sammanföll även med skiftet i regeringsinnehavet från socialdemokratiskt till borgerligt. Det slår mig som sannolikt att det torde finnas ett samband mellan dessa uppkomna kriser och regeringsskiftena. Jag är intresserad av att studera hur dessa ekonomiska kriser påverkade den ideologiska hegemonins gränser eftersom även skapade behov torde ta sin näring ur faktiska händelser och upplevelser.

De tv-sända slutdebatterna inför riksdagsvalen är som regel välrepeterade föreställningar inför stor och bred publik. Den världsbild som politikerna presenterar, den terminologi de använder sig av och de lösningar de lägger fram är de som de vill vinna valet på. Presentationen sker till viss del i dialog med tittarna och i polemik med sina partiledarkollegor, dessutom kan valresultat anses utgöra ett slags facit för vems världsbild, vems terminologi och vems lösningar som var de som väljarna attraherades av.

Ovanstående resonemang för mig till följande frågeställningar:

Kan man med utgångspunkt från slutdebatterna inför riksdagsvalen 1976, 1982, 1991 samt 1994 hävda att det skett en förändring i den ideologiska hegemonins ramar samt hur ser denna förändring då ut?

Hur ser korrelationen ut mellan de eventuella förändringarna i den ideologiska hegemonins ramar, såsom de kan skönjas i slutdebatterna inför riksdagsvalen 1976,

---

⁶ Schön, 2001, s. 486-503.

1982, 1991 samt 1994 och de ekonomiska kriser som Sverige genomled under 1970- och det tidiga 1990-talet?

I mitt val av material, av teori och bakgrundsfakta så vägleds jag av hypoteser och antaganden om hur utvecklingen såg ut. För hederlighetens skull anser jag det vara nödvändigt att kort redogöra för vilka dessa hypoteser och antaganden är. Jag upplever att exemplet med löntagarfonderna ger vid handen att synen på staten som aktör i samhällsekonomin förändrats. Att debatten om löntagarfonderna uppkom och att dessa sedermera implementerades tyder på att det i samhället funnits en tilltro till kollektivt ägande, med staten som aktiv aktör i samhällsekonomi och kollektiva ägandeformer som naturliga delar av ekonomin. Den tes som jag driver är att det ständigt pågår en kamp om den ideologiska hegemonin. Vem som har en hegemonisk position kan skifta eftersom det ständigt på en kamp mellan aktörer som vill inneha den positionen. Jag hävdar att den ideologiska hegemonin påverkar hur politikerna argumenterade och vilka förslag de lägger fram i debatterna. Genom att studera debatterna kan man se en skiftning i den ideologiska hegemonins gränser som är lika intressanta att studera som vem som har den hegemoniska positionen. Jag hävdar vidare att det behövdes två ekonomiska kriser för att få till en skiftning i den ideologiska hegemonins gränser. När den första ekonomiska krisen inföll under 70-talet försökte man bekämpa den med en aktiv politik i keynesiansk anda med 30-talets krisbekämpning som förlaga. När krisen sedan återkom i början av 1990-talet hänföll man åt att agera i enlighet med en mer liberal doktrin. Skiftet innebar inte att man gick från en socialistisk ideologisk hegemoni till en liberal dito, skiftet skedde snarare inom samma ideologiska fält. Min ambition är dock att visa att vad som rymdes inom den ideologiska hegemonins ramar visserligen var socialliberal politik men sedermera blev mer liberalt färgat.

1.3 Material och avgränsningar

Källmaterialet utgörs av de tv-sända slutdebatterna inför riksdagsvalen 1976, 1982, 1991 och 1994. Samtliga debatter finns tillgängliga i sin helhet i SVT:s öppna arkiv och nås via hemsidan, svtplay.se. Jag ser ingen anledning till att anta att materialet på något sätt skulle vara manipulerat. Jag har heller inte sett något som leder mig till att dra slutsatsen att debatterna genomfördes på ett sådant sätt att de involverades

budskap förvanskades. Debatterna genomfördes som så att varje parti representerades av sin partiledare eller språkrör. Under debatterna 1976, 1982 samt 1991 så representerades Socialdemokraterna av två representanter. Detta motiverade debattledare Lars Orup under debatten 1982 med att då debatten ofta går mellan Folkpartier, Moderaterna och Centerpartiet på ena sidan och Socialdemokratin på den andra så var detta nödvändigt för att möjliggöra för socialdemokraternas representanter att även göra egna inlägg och inte endast replikera andras inlägg. Beslutet uppgavs vila på en överenskommelse mellan partierna och televisionen. Under debatten 1994 tilldelades Carlsson, som i egenskap av socialdemokraternas partiledare ensamt företrädde sitt parti, 30 minuters taltid gentemot övrigas 17 minuter. Varje debatt inleds med att respektive partiföreträdare ger ett inledningsanförande och varje debatt avslutas med att de ger ett avslutningsanförande. Däremellan gör de olika anförande som de övriga sedan replikerar på och där den politikern som gjorde anförandet replikerar på replikerna.

Jag är av uppfattningen att de tv-sända slutdebatterna lämpar sig särskilt väl för en undersökning av eventuella förändringar i den ideologiska hegemonins ramar, bl.a. då väljarna väldigt snabbt ges möjlighet att bestraffa sådana åsikter som faller utanför den ideologiska hegemonins ramar. Det är ändock nödvändigt att även resonera kring materialets begränsningar och vilka slutsatser som kan dras av en undersökning av just detta material. Jag kommer nedan, i efterföljande stycken, föra ett resonemang kring det valda undersökningsmaterialets fördelar och nackdelar samt kring vilka slutsatser som kan dras av en undersökning av materialet.

Debatter har en del fördelar gentemot valmanifest och andra partidokument. Genomslaget är betydligt större och kommunikationen sker i ständig dialog och polemik med de övriga debattdeltagarna, till viss del även med tittarna. Hur väljer de att bemöta varandras argument? Vilka gemensamma beröringspunkter finns? Kan man finna någon överideologi som samtliga kan anses ta för given? Debatterna kan ge svar på dessa frågor.

För att finna svar på huruvida det skett en förskjutning av den ideologiska hegemonin så är det nödvändigt att underöka vilken ideologi de olika partiföreträdarna presenterar. Ideologier består av tre delar, en bild av hur världen är beskaffad, en

bild av hur världen bör vara beskaffad samt förslag att uppnå sitt idealsamhälle.⁷ Alla tre ges det uttryck för i debatter och de ställs även i relation tillvarandra.

Debatternas fördelar till trots så är det förstås ett begränsat underlag för att kunna dra slutsatser rörande huruvida det skett en förändring av den ideologiska hegemonin. Det kan ha skett förändringar i den ideologiska hegemonin som ännu inte nått partiledarna. Det kan finnas en divergens mellan partitoppar, gräsrotter och de icke partiaktiva. Vidare är det inte självklart att den politik som de facto förs är den som presenteras i debatterna. Undersökningen ger svar på de förändringar som skett debatterna emellan. Undersökningen begränsar sig till debatterna och berör inte den faktiska politiken, det ligger utanför det för undersökningen formulerade syftet. Slutsatserna som dras av undersökningens resultat kan således inte anses vara av sådan allmängiltig karaktär att den beskriver en definitiv förskjutning av den ideologiska hegemonin i samhället som sådant. Däremot framträder de eventuella skillnader som är skönjbara i debatterna emellan.

Holmberg visar i sin *"Välja parti"* hur stort genomslag tv-mediet haft för att öka människors kännedom om partiledarna. Det har dock ej medfört att partiledarens personliga egenskaper ökat i relevans för väljarna i förhållande till den politik som förespråkas.⁸ Av ovanstående följer att man kan bortse från partiledarnas personliga attribut och låta dess politiska argument ligga till grund för den kommande undersökningen. De personliga attributen saknar relevans då man undersöker förändringar i den ideologiska hegemonin. För en undersökning som denna är det välkommet då valresultaten ska ses som ett uttryck för att väljarna uppskattar den politik som presenteras och inte personen som framför den. Skulle det vara så att politiken varit underordnad politikernas personliga attribut i väljarnas ögon hade det avsevärt förminskat värdet av undersökningen. Slutsatserna kring förändringar i den ideologiska hegemonin hade då blivit väldigt osäkra.

Valresultatet presenteras för varje val som följde aktuell valdebatt. Valresultatet används även till viss del för att analysera vad som sägs i debatterna samt för att dra slutsatser kring eventuella förändringar i den ideologiska hegemonins gränser. Det

---

⁷ Ljunggren, 2008, s. 10f.

⁸ Holmberg, 2001, s. 176ff.

finns förstås inget mekaniskt samband mellan debatterna och valresultaten, många aspekter påverkar valresultat. Däremot så är det sannolikt att de förslag som läggs under debatterna och den argumentation som används även använts tidigare i aktuell valrörelse och påverkar valresultatet. Oavsett vem som innehar den hegemoniska positionen så påverkar det vad som sägs i debatterna. Väljarnas dom kan ge viss vägledning om hegemonins gränser.

Den tidsmässiga avgränsningen är gjord mot bakgrund av när de ekonomiska kriserna inträffade i Sverige samt när det skedde regeringsskiftet. För att kunna utröna eventuella samband mellan de ekonomiska kriserna och de eventuella skillnaderna i den ideologiska hegemonin är det förstås viktigt att det finns en tidsmässig korrelation. Vidare är de aktuella debatterna valda eftersom samtliga föregick ett regeringsskifte. Regeringsskiftena kan antyda att en viss förskjutning skett i den ideologiska hegemonin och därför är dessa debatter av extra intresse. Regeringsskiftet innebär inte per automatik att ett skifte i den ideologiska hegemonin ägt rum. I de fall regeringsalternativen företräder likartade politiska alternativ och regeringsdugligheten blir avgörande vid röststillfället så är det tveksamt om ett skifte i den ideologiska hegemonin ägt rum. Visserligen kan det nya regeringsalternativet anses inneha det politiska ledarskapet men inte lika säkert det ideologiska. Vidare kan det vara så att den avgående regeringen varit så framgångsrik i sin kamp om den ideologiska hegemonin att det nya regeringsalternativet anammar en politik som är väldigt lik den föregående regeringens.

Det finns argument för ytterligare avgränsningar, såsom att endast fokusera på det vinnande partiet/partierna eller på de båda statsministerkandidaterna. Jag har dock valt att inte göra någon sådan avgränsning. För mig är det lika intressant att få ta del av och resonera kring den politik som inte fick väljarnas förtroende och vilka signaler de skickar rörande eventuella förskjutningar som ägt rum av den ideologiska hegemonins ramar. Vad betydde det när socialdemokraterna förlorade sin regeringsställning? Med vilken politik återkom de? Vidare kan starka siffror för t.ex. moderaterna eller vänsterpartiet säga mycket om den ideologiska hegemonins ramar även vid förlustval. Däremot är det rimligt att den politik som företräds av det

vinnande regeringsalternativet är den som ligger till huvudsaklig grund för analysen av den för den aktuella tidpunkten rådande ideologiska hegemonin.

1.4 Teori

Vem är det som bestämmer vad det är som får sägas? Vem äger det så kallade problemformuleringsinitiativet? Vem är det som sätter debattens ramar som alla andra håller sig inom? I de flesta debatter finns det givna gränser som reglerar vad som låter sig sägas och vad som inte gör det. Att i en slutdebatt inför ett svenskt riksdagsval argumentera för ett slopande av en generell och skattefinansierad välfärd är föga framgångsrikt. Välfärdsstatens omfång har däremot debatterats livligt och likaså ifall dess delar kan utföras av privata vinstdrivna aktörer. Hur kommer detta sig? Hur kan det vidare komma sig att t.ex. införandet av karensdagar, försämringar av a-kassan, försämringar av sjukersättningar osv. kunnat genomföras utan revolt från de som drabbats?

Är det ens klassmässiga tillhörighet som allena råder över ens politiska vilja? Är det de ekonomiska strukturerna som styr över den politiska utvecklingen? Enligt Laclau och Mouffe skulle de som utgör ortodoxin inom kommunismen möjligen hävda det.⁹ Det vill säga att det råder en materiell determinism över den politiska utvecklingen och till viss del även för det egna politiska ställningstagande beroende på hur upplyst man är över sin belägenhet. Andra teoretiker hittar andra förklaringsmodeller. Gramsci var en italiensk teoretiker och kommunist med stort inflytande över nutidens kulturteoretiska diskussion.¹⁰ Gramscis utvecklingssyn är inte fullt så deterministisk utan fokuserar i huvudsak på den politiska hegemonin, kampen om denna hegemoni och de kompromisser som denna kamp för med sig.¹¹ Den politiska hegemonin innefattar det ekonomiska, det politiska, det kulturella och det ideologiska ledarskapet.¹² Den som har en hegemonisk position, den som genom att artikulera hegemonins gränser är den som sätter agendan för den samhälleliga utvecklingen. Det är genom att ha makten över den politiska hegemonin som man kan skapa en kollektivistisk vilja för den politik som man själv vill ha.

---

⁹ Laclau & Mouffe, 2008, s. 57ff.

¹⁰ Johansson & Miegel, 1996, s. 64.

¹¹ Gramsci, 1997, s. 52ff.

¹² Johansson & Miegel, 1996, s. 65ff.

Gramsci utvecklade sin syn på hegemonibegreppet för att förklara hur det kunde komma sig att proletariatet inte gjorde revolution, inte drev fram socialism i de utvecklade industriländerna.¹³ Gramsci var visserligen inte deterministisk men hävdade alltjämt att klass och klasskonflikter var det som drev utvecklingen framåt. Gramsci beskriver en historisk utveckling där borgarna vände sig mot feodaltherrarna och där dessa nu står nu emot arbetarklassen. Borgarklassen är de som försvarar sina intressen, sin äganderätt, gentemot arbetarklassen. Gramsci talade om krig mellan positioner och krig där man försökte manövrera ut varandra. Krig mellan positioner innebar två divergerande hållningar företrädda av borgarklassen respektive arbetarklassen och slaget står mellan dessa hållningar. I det manövrerande kriget sker slaget långsammare där man bit för bit försöker flytta fram sina positioner.¹⁴ Gramsci lyfter vidare skillnader mellan det statliga livet och det civila. Det statliga utgjordes av den politiska arenan, dess instruktioner och den polisiära makten medan det civila utgjordes av familjen, fackföreningar och bildningsföreningar.¹⁵

Vem har makten över hegemonin och vad driver skiftningar i hegemonin? För att erhålla hegemoni, politisk hegemoni så talar politikerna som regel i allmänna och inkluderande termer Gramsci uttrycker det som så att arbetarklassen måste lyfta sig från sitt klassghetto och få med sig även andra, i synnerhet jordbrukarna.¹⁶ Borgerliga politiker utnyttjade också en sådan inkluderande retorik. Ekonomiska kriser presenterade dessutom retorisk ammunition och möjliggjorde en positionsförflyttning. Alla hegemonier är, som nämnts, ständigt pågående kamper där parterna landar i kompromisser. Hegemonin är därav ofta inte total vilket innebär att det kan vara svårt att identifiera vem som har en hegemonisk position och vems intressen innehavaren av den positionen i så fall företrädder. Kampen om att inneha en hegemonisk position förs mellan flera parter, inte enbart politiker; även journalister och företrädare för olika samhällsgrupper såsom arbetsgivare- och arbetstagarorganisationer deltar.

---

¹³ Anderson, 1977, s. 20-25.

¹⁴ Anderson, 1977, s. 8.

¹⁵ Gramsci, 1997, s. 245ff.

¹⁶ Johansson & Miegel, 1996, s. 64-70.

En ideologisk strid om vad som med framgång kan sägas står ju inte i ett vakuum. Oförutsägbara händelser påverkar kampen om hegemonin, kampen om tanken, likaså vad som händer i vår omvärld. I slaget om den ideologiska hegemonin, i slaget om väljarna och de kollektivistiska viljorna bidrog de ekonomiska kriserna med ammunition. En annan teoretisk ansats är att hegemonin definierar terrängen där de politiska relationerna konstitueras.¹⁷ Jag ställer mig tveksam till det påståendet. I vart fall ifall i den meningen det är avsett att tolkas som så att språket, d.v.s. hur vi väljer att tala om saker blir allenarådande för hur politiken utformas. Kriser och kompromisser mellan parter skapar hegemoniska ramverk för politiken även utifrån faktiska materiella förhållanden. Hegemonin är dialektisk, de ramar som skapas måste korrespondera med en verklighet som människor befinner sig i och som de kan ta till sig. Det relationella samspelet som förs mellan politiker och väljare förutsätter att i kampen om den politiska hegemonin och den ideologiska hegemonin måste utgå ifrån en verklighetsbeskrivning som väljarna kan känna igen sig.

Jag använder hegemonibegreppet för att definiera vad som politikerna ansåg sig kunna säga, vad de uppfattar tilltala väljarna och vad som de facto uppskattades av väljarna. Den som innehar den ideologiska hegemonin är den vars bild av verkligheten är den som accepteras som den giltiga, det är den vars vision av verkligheten som accepteras som den giltiga och det är den som vars förslag för att uppnå sin vision accepteras som de mest lämpliga. Den ideologiska hegemonins ramar är inte statiska, de är ständigt i rörelse. Oavsett vem som har en hegemonisk position så innebär det begränsningar kring vad som med framgång kan yttras av politiska företrädare. Den ideologiska hegemonins ramar existerar oavsett vem som innehar en hegemonisk position, jag undersöker vad som ryms inom dessa ramar. Det förs en ständig kamp för att flytta eller vidga dessa ramar. Kombattanterna hämtar näring ur det som händer i samhället, ekonomiska kriser, olyckor, olika katastrofer, attentat och försöker med inkluderande förslag förflytta den ideologiska hegemonins gränser. Historiska händelser och bilden som skapas av historiska händelser ger också näring i kampen om hegemonin. Förslag som inte inryms inom den ideologiska hegemonins gränser får inte gehör, detsamma gäller de visioner av ett framtida samhälle och de bilderna av verkligheten som inte heller ryms inom den

---

¹⁷ Butler, Laclau & Žizek, 2000, s. 44

ideologiska hegemonins gränser. Som framkommit tidigare men som tål att upprepas så för jag tesen att vad som inryms inom den ideologiska hegemonins ramar blivit mer liberalt färgat och att för att denna förändring skulle äga rum krävdes två ekonomiska kriser. Dessa kriser var inte ensamt ansvariga för förskjutningen men de spelade en avgörande roll och användes flitigt av politikerna för att få till stånd en förskjutning av den ideologiska hegemonin.

1.5 Begrepp

För att kunna utröna skiftningar i slaget kring den ideologiska hegemonin så är det nödvändigt att man någorlunda definierar ideologi och vilken politik man förknippar med de olika ideologierna. Det är också nödvändigt att klargöra vad jag menar med ideologisk hegemoni och den ideologiska hegemonins ramar. Hegemoni är något som någon besitter eller innehar. Den eller de har en hegemonisk position. Att ha ideologisk hegemoni är att ha definitionsrätten över den ideologi som genomsyrar det samhälle man verkar i. Vad som innefattas i den ideologin är dess ramar. Dessa ramar är inte statiska, de förändras, och jag studerar med utgångspunkt i debatterna vad som ryms inom dessa ramar. I de fall jag skrivit den ideologiska hegemonins gränser så åsyftar det samma sak som då jag använt mig av uttrycket den ideologiska hegemonins ramar.

Partiprogram och debattframträdande kan ses som delar i det politiska spelet och dess utformning förstås i dess upphovsmäns ambitioner om att vinna slaget om den ideologiska hegemonin. De tre klassiska ideologierna anses vara socialism, liberalism och konservatism.¹⁸ För att upptäcka skiftningar i den ideologiska hegemonin och beskriva åt vilket håll förskjutningen sker så är det även nödvändigt att ge dessa tre ideologier innehåll.

En ideologi är ett sammanhängande system av idéer och värderingar. Den innehåller tre centrala delar, en bild av hur världen är beskaffad, en bild av hur världen bör vara beskaffad samt hur vi ska nå dit.¹⁹ Liberalismen hyllar individen och den individuella friheten medan socialismen hyllar det kollektiva och solidariteten. Dessa utgångspunkter går att identifiera i alla samhällsfrågor. Hur ska problem lösas,

---

¹⁸ Ljunggren, 2008, s. 10f.

¹⁹ Ljunggren, 2008, s. 10f.

marknad eller stat? Konkurrens eller planhushållning? Kring storleken på staten uppkommer också divergerande hållningar, de liberala argumenterar för mindre stat och mer makt till de enskilda medan socialister argumenterar för en stor stat för välfärdens skull samt av fördelningspolitiska skäl. De liberala premierar privat ägande medan socialister premierar gemensamt, statligt eller kollektivt ägande. De konservativas syn är att frågor och uppkomna problem skall lösas utifrån de traditioner och förutsättningar som är rådande i landet. Förändringar skall ske med eftertanke och med historiens kunskap ständigt närvarande. Ofta vill man bevara gamla traditioner och man värnar som regel om religionens betydelse för gemenskapen.²⁰

En överideologi eller försanthållande är sådant som debattdeltagarna alla anser vara riktigt.²¹ Det är sådant som inte ifrågasätts, sådant som tas för givet och sådant som inte kommer att ändras oavsett vem som styr landet. Man skulle t.ex. kunna hävda att de politiska partierna (vänsterpartiet åtminstone förr undantaget) enats om en socialliberal överideologi. Vilket innebär att den ideologiska hegemonins ramar är så förskaffade att de inte inrymmer sådana förslag och yttringar som hotar den socialliberala överideologin.

Nationalencyklopedin definierar socialliberalism som en strömning inom liberalismen som tydligare betonar det allmännas ansvar för de sämst ställda.²² Socialliberalismen växer fram för att korrigera liberalismens avigsidor, såsom utsugning och omfattande fattigdom.²³ Den ständiga kampen om den politiska hegemonin precis som Gramsci hävdar landar i kompromisser.²⁴ Kompromisser mellan socialistiska och liberala ambitioner som beroende på när i historien man tittar har sin betoning på antingen liberalism eller socialism. Den svenska blandekonomin skulle då vara utslaget av denna kompromiss och i grunden socialliberal. I en svensk kontext så skulle en liberal överideologi skulle ta sig uttryck såsom ett unisont hyllande av marknadsekonomin, den privata äganderätten och den individuella friheten och dess skaparkraft. En socialistisk överideologi skulle

---

²⁰ Ljunggren, 2008, s.17-45.

²¹ Dahl, 1980, s. 5.

²² Socialliberalism, <http://www.ne.se/socialliberalism>

²³ Liedman, 2008, s. 273-283.

²⁴ Anderson, 1977, s.

bestå av ett allmänt accepterande och gillande av en ständigt växande välfärdstat, kraftiga omfördelningar och ett ifrågasättande och succesivt avskaffande av den privata äganderätten. Ifall vi skulle ha en sådan överideologi skulle inte förslaget om löntagarfonderna väckt sådan anstöt utan snarare kritiserats från vänster för att inte fullständigt avskaffa den privata äganderätten. Utan en överideologi och utan försanthållande så skulle debattörerna träta om alla detaljer av varandras världsbilder, visioner och förslag. Den ideologiska hegemonin framträder tydligt i överideologin, i det de är ense om rymms den ideologiska hegemonin.

1.6 Metod

I all enkelhet består metoden för den förestående undersökningen i att identifiera skiftningar i den ideologiska hegemonins ramar och vilken roll de ekonomiska kriserna spelade i dessa skiftningar. Framträder någon överideologi och tar den sig olika uttryck vid de olika tillfällena? De skiftningar som framkommer sätts sedan i relation till de ekonomiska kriserna som är mer eller mindre samtida med de aktuella debatterna.

För att en undersökning skall ha något väsentligt att säga är det viktigt att man verkligen undersöker det man säger sig undersöka, validitet, och att undersökningen är tillförlitlig, reliabilitet.²⁵ För att uppnå god validitet och reliabilitet är det viktigt att undersökningen systematiseras och presenteras på ett sätt som gör att den lätt kan granskas. Det är även viktigt att låta val av metod styras av de frågor man ställer.²⁶

I förestående undersökningen är det naturligt att återknyta till de tre principer som utgör en ideologi, dvs. en bild av hur verkligheten är förskaffad, en bild av hur den bör se ut och plan för hur vi kommer dit. Således kommer varje partiledares framträdande att analyseras utifrån de tre perspektiven. Den bild som framträder kommer sedan ställas mot vad som kännetecknar de tre huvudideologierna. Som bilaga finns en utförlig dokumentation av vad partiföreträdarna sagt under de aktuella debatterna. Anledningen till att denna information läggs som bilaga är det gör det lätt för läsaren att se vilken information och vad av det som partiföreträdarna sagt som jag använt för min analys av förskjutningar av den ideologiska hegemonins ramar.

---

²⁵ Bjereld, Demker & Hinnfors, 2009, s. 103,

²⁶ Larsen, 2009, s. 23.

Debatterna finns tillgängliga för envar men bilagan är dels mindre tidskrävande att ta sig igenom, dels ger den läsaren en inblick i vad jag ansett vara relevant för undersökningen. Det är min uppfattning att värdet av undersökningen och värdet av mina slutsatser lättare kan bedömas om jag presenterar denna information i en bilaga. Vidare anser jag även att informationen bidrar till att texten antar en mer dialogisk karaktär samt uppmanar och ger läsaren ett bredare underlag för att reflektera kring relevans och rimligheten i de slutsatser jag drar av undersökningen. Ur ett forskningsetiskt hänseende anser jag att ett sådant förfaringssätt vara att föredra.

Att identifiera en överideologi, försanthållanden och sådant som tas för givet är nödvändigt för utröna vem som har den ideologiska hegemonin. Det görs genom att identifiera sådant som får sägas utan att det motsägs. Särskilt viktigt blir att finna likheter rörande de tre principer som utgör en ideologi. Vad det gäller de ekonomiska krisernas relevans för en eventuell förskjutning av den ideologiska hegemonin anser jag att graden av relevans framträder när man studerar hur de motiverar sina förslag och hur de beskriver sin verklighet och sin utopi eller sitt idealsamhälle. Ifall de i hög grad motiverar sina förslag, sina verklighetsbilder och sina visioner utifrån hur de upplever de ekonomiska kriserna så är relevansen hög. I ju lägre grad de hänvisar till de ekonomiska kriserna, desto mindre relevans har de aktuella kriserna för den eventuella förskjutningen av den ideologiska hegemonin.

Jag använder mig av en restriktiv tolkning av partiföreträdarna yttrar i debatterna. Anledningen är att mina förkunskaper om vad som utspelades under den aktuella tidsperioden gör det svårt att på objektiva grunder extensivt tolka deras yttranden. Att extensivt tolka vad partiföreträdarna uttrycker öppnar för att låta personliga åsikter och fördomar färga undersökningen. Att uppnå fullständig objektivitet är förstås en ouppnåelig utopi men jag finner att en restriktiv tolkningsmetod minimerar risken för att mina egna ståndpunkter skall färga undersökningen som ligger till grund för uppsatsen. Ur ett forskningsetiskt hänseende är det även att föredra då det inte kan anses vara i enlighet med god etik att förfara på ett sätt som riskerar förvanska vad undersökningsobjekten faktiskt sagt och gett uttryck för.

Den världsbild som debattörerna presenterar tar förstås inte alltid sin utgångspunkt i den aktuella partiledarens ideologiska övertygelse utan är starkt beroende av

huruvida vederbörande är i opposition eller i regeringsställning. Den världsbild och den utopi som de enskilda partiledarna presenterar är inte alltid så ideologiskt laddade. Ofta är de av mer generell karaktär, såsom välmående företag, låg brottslighet och goda skolresultat. Det är då viktigt att alla tre perspektiv vägs tillsammans, för att förstå eventuella förändringar i den ideologiska hegemonin måste man se till alla perspektiv. Alla politiker kan t.ex. vara överens om att företagen mår dåligt, att de bör må bättre men vara oense om vägen dit. En liberal politiker kan argumentera för färre regleringar och lägre skatter medan en mer socialistiskt inspirerad argumenterar för aktivare arbetsmarknadspolitik. I den världsbild som de presenterar har jag även valt att inkludera hur de upplever sina motståndare. Jag anser det nödvändigt dels för att partiledarna lägger avsevärd tid på att förklara hur de upplever sina motståndare och vilka faror de ser med deras politik och dels för att den informationen bidrar till att ge en mer heltäckande beskrivning av den aktuella partiledarens världsbild. Man presenterar på sätt och vis indirekt sin egen världsbild och sin egen utopi i kontrast till den man målar av motståndarna, t.ex. när man kallar motståndaren för socialist, nyliberal eller oansvarig med statens finanser.

1.7 Forskningsläge

Modern svensk politisk historia är ett väl genom forskat område. Däremot saknas delvis genomgående forskning kring förändringar i den ideologiska hegemonin under den för denna undersökningens aktuella tidsperioden. Därmed inte sagt att jag beträder alldeles outforskade marker. Linderborg har i sin *"Socialdemokraterna skriver historia"* med liknade teoretiska referensramar som föreligger för denna uppsats visat hur den svenska socialdemokratin tidigt anmanat en borgerlig hegemoni. Ljungren visar å sin sida i *"Folkhems—kapitalismen"* hur de borgerliga tvingats förhålla sig till den under socialdemokratin ständigt växande välfärdsstaten.

Linderborg utgår från hegemonibegreppet när hon studerar hur socialdemokraterna i skrivandet av sin historia tydligt faller in under den borgerliga hegemonins ramar. Redan Branting såg värdet i att försöka etablera en bild av partiet som reformistiskt och ansvarstagande, såväl internt inom partiet som externt. De radikalaste krafterna hölls på avstånd och bidrog till partisprängningen 1917. I samband med att partiet blev statsbärande skapades ett behov av att skapa en bild av partiet som legitimerade

maktinnehavet. Socialdemokratin skrivs in i den svenska nationella historien, som en naturlig förlängning av det som varit. Sverige lyftes fram som icke-revolutionärt, som ett land av ordning och reda. Äganderätten kom aldrig till att ifrågasättas, löntagarfonderna genomfördes visserligen men inte på ett sådant sätt att de kan anses ha hotat den privata äganderätten. Socialdemokratin beskrivs som den nödvändiga länken mellan arbete och kapital som garanterar en god samhällsutveckling. Under 1990-talet har historieskrivning avstannat, partiet lider av svåra interna splittringar och påverkas av tidens nyliberala strömningar.²⁷

Linderborg sammanfattar socialdemokratin historieskrivning i tre punkter. Hon målar bilden av ett parti som fört en socialliberal politik. Först lyfter Linderborg hur socialdemokratin rörelseintellektuella använt sin historieskrivning för att disciplinera sina radikalare element. För det andra, strävan efter nationell hegemoni har landat i att de med sin folkhemsdiskurs givit den borgerliga hegemonin ett socialliberalt ansikte. För det tredje, anses de borgerligt intellektuella understött den reformistiska socialdemokratin och därigenom underminerat den radikalare delen.²⁸

Ljunggren menar att högern och konservatismen vuxit fram som en motståndsrörelse. De har under hela efterkrigstiden haft att förhålla sig till världens mest framgångsrika socialdemokrati vilket påverkat dess politiska manöverutrymme. Redan i 1946 års handlingsprogram väljer högern att omfamna välfärdsstaten. Högern kommer ändå att verka som en bromskloss med för att hindra alltför vidlyftiga utbyggnader av välfärdsstaten och inkräktelser på vad som de uppfattar som den privata sfären. Att acceptera välfärdsstaten var något annat än att bejaka socialdemokratin alla utbyggnader av densamme. I synnerhet skulle den privata äganderätten skyddas. Högerns anpassning till välfärdsprojektet syntes då de i regeringsställning, aktivt och passivt, stödde olika utbyggnader av den offentliga sektorn och en rad statliga utgiftsökningar. Den borgerliga kontrautopin som sedermera formulerades var det kapitaliska borgerliga välfärdsamhället. Ett sådant samhälle premierade den privata äganderätten, individens frihet och dess förfogande rätt över en större del av sin

---

²⁷ Linderborg, 2002, s. 43-47, 437-470.

²⁸ Linderborg, 2002, s. 437-470.

pekuniära förtjänst. Ägardemokrati var ett begrepp som lyftes och vars innebörd sammanfattas av ovannämnda.²⁹

1980-talet påverkades av högervindar. Högern hade genom utnämmandet av Bohman till sin partiledare lämnat ett 1960-tal som utmynnat i det mest välfärdsstatsvänliga partiprogram i högerens historia bakom sig. SAF hade inlett sitt arbete för att påverka samhällsdebatten och för att bryta vad de uppfattade som vänsterns åsiktsmonopol. Högervindarna under 1980-talet förklarar Ljungren med internationella influenser, vetenskapliga stöd som presenterades samt välfärdsstatens kris. Vidare för han även ett mycket intressant resonemang om att välfärdsstatens hade nått sin mognadsnivå under 1970-talet och att det då var mer mottagligt för kritik än under sin uppbyggnadsfas. Projektet behövde slutföras för att kunna bedömas och mer kraftfullt attackeras.³⁰ Ljungren definierar ej med sådan tydlighet som skulle varit önskvärd vad den här högervinden förde med sig i konkreta förslag. Däremot är det tydligt att liberalismen fick utökat inflyttande över den ekonomiska politiken och betoningen på individens frihet ytterligare förstärktes.

De två har delvis divergerande uppfattningar rörande vem som förhåller sig till vems världsbild och vems politiska gärning. Till viss del beror det på att de både pratar förbi varandra och med olika ideologiska utgångspunkter. Linderborg ser från vänster hur socialdemokratin reformerar en kapitalistisk ekonomi snarare än socialiserar densamme. Ljungren förmedlar hur högern tvingas förhålla sig till det socialdemokratiska välfärdsbygget. Den borgerliga hegemoni som Linderborg åsyftar är vidare snarare socialliberal än liberalkonservativ. Linderborg betonar den privata äganderättens centrala roll i den borgerliga hegemonin och den roll den sedermera intagit i socialdemokratin välfärdsbygge. De likartade rollerna är en intäkt för den borgerliga hegemonins herravälde. De båda avhandlingarna ger tyngd åt påståendet att det i samband med 90-talskrisen skedde en förändring av politiken i nyliberal riktning. Linderborg visar hur socialdemokratin införlivades i en borgerlig hegemoni och hur partiet under 1990-talet påverkades av nyliberala strömningar. Ljungrens avhandling visar hur högern upplevde en ideologisk pånyttfödelse under 1980-talet som ledde till att de i regeringsställning 1991-94 drev en annan politik än

---

²⁹ Ljunggren, 1992, s.406-419.

³⁰ Ljunggren, 1992, s.286-368.

under perioden 1976-82. Min undersöknings existensberättigande iförhållande till vad de båda avhandlingarna belagt ligger i att visa hur förändringar av den ideologiska hegemonins ramar även förändrat hur partiföreträdarna talar om politik. De faktiska förändringarna i politiken behöver inte av nödvändighet korrelera till fullo med förändringar av den politiska retoriken.

2. 1 Bakgrund

Jag driver som nämnt tesen att det behövdes två ekonomiska kriser för att uppnå en skiftning i den ideologiska hegemonin. En skiftning som innebar att den ideologiska hegemonin fick ett mer liberalt ramverk. Jag är således naturligen selektiv i min bakgrundsbeskrivning och urvalet har skett utifrån vad som är relevant för den tes jag driver.

2.2 30-talets krispolitik

När 1970-talets ekonomiska kris var ett faktum så var det naturligt att delvis falla tillbaka på lärdomarna man drog vid den föregående omfattande ekonomiska kris som ägde rum under 1930-talet. För att förstå politikernas syn på statens roll i bekämpandet av en lågkonjunktur under 1970-talet så är det nödvändigt att känna till något om 1930-talets krisbekämpning. Det är också så att ramarna för den ideologiska hegemonin påverkats av erfarenheten av 1930-talets ekonomiska kris och bekämpning av den samma.

Krispolitiken som bedrevs för att i huvudsak minska den skenande arbetslösheten sågs då och senare som framgångsrik. Krispolitiken drevs av en aktiv stat som satsade stora resurser för att åter få fart på ekonomin. En populär uppfattning är att 30-talets ekonomiska kris löstes av socialdemokratins expansiva finanspolitik.³¹ Det skedde även ett paradigmskifte bland många ekonomer då arbetslösheten kom att förklaras utifrån låg efterfrågan snarare än för höga löner. Det var paradigmskifte som fick stor betydelse för den ekonomiska politiken då den innebar att istället för bekämpa höga löner så lades statens resurser på att stimulera efterfrågan. Den gängse

---

³¹ Schön, 2001, s. 349.

uppfattningen till trots så berodde återhämtningen snarare på kronans depreciering. Då guldmyntfoten lämnades 1931 föll kronans värde med 45% på fyra år.³²

På det politiska planet innebar krispolitiken som kom till stånd som en krisuppgörelse mellan Socialdemokratin och bondeförbundet ett genombrott för samarbetstanken inom svensk politik. Politiken som fördes inspirerades starkt av keynesianismen och var offensiv för att motarbeta konjunkturedgången. 30-talet betraktades sedan som något av ett mönsterdecennium i svensk politik.³³ Det avgörandet skiftet att notera är att staten tog en alltmer aktiv roll för att påverka konjunkturen. Statens aktiva roll och den positiva bild som skapades av statens roll för att vända konjunkturen påverkade politiker samt folk allmänhet i deras syn på hur staten bör agera för att stimulera ekonomin i lågkonjunktur. Att ekonomerna numer hävdar att statens arbetsmarknadspolitiska insatser för att vända konjunkturen var underordnad kronans depreciering saknar relevans då det är den skapade bilden av krishantering som är intressant för vad som sedermera kom att inrymmas inom den ideologiska hegemonins ramar. Det var den upplevda bilden av krisen som låg till grund för hantering av krisen på 1970-talet.

2.3 Framgångseran 45-73, den industriella krisen och borgerliga defaitismen

Vi är som nation förstuds präglade av våra erfarenheter, såväl beträffande åsikter som beträffande vår självbild. Åren direkt efter andra världskriget brukar omnämnas som Sveriges industriella guldålder.³⁴ Den årliga BNP-tillväxten var rekordsnabb liksom den politiska reformtakten. Den genomsnittliga BNP-ökningen under 1960-talet var exempelvis exceptionella 4,5%.³⁵ Framtidsandan inom politiken var stor och reformtakten snabb, det ökade välståndet föranledde en kraftig expansion av välfärdstaten.³⁶ 1960- och 1970-talet präglades också av vänstervindar.³⁷

---

³² Magnusson, 2002, s. 401-406.

³³ Möller, 2011, s. 125-130.

³⁴ Schön, 2001, s. 375ff.

³⁵ Bergh, 2007, s. 154.

³⁶ Hadenius, 2003, s. 120ff.

³⁷ Möller, 2011, s. 175ff.

Krisen ledde till minskande arbetstillfällen inom svensk industri och kraftiga påfrestningar på den svenska statens ekonomi. Oljekrisen 1973 kan ses som inledningen på krisen som blev mycket djup. Den accelererade 1976 och var starkare i Sverige än i övriga västvärlden. Bortsett från oljekrisens inverkan så bör inflationen och löneökningars påverkan på den kraftiga kostnadsökningen för industrin som uppkom nämnas. På bara ett par år ökade kostnaderna för industrin med dryga 40 %. Varvsindustrin gick från 32 000 anställda till 17 000 och industrin som helhet upplevde sin värsta kris sen 20-talet. Den aktiva näringspolitiken med industriakuter tillsammans med ökande arbetslöshet ledde till stora budgetunderskott. Krisen löstes till stor del genom återkommande devalveringar och den svenska industrins konkurrenskraft får anses varit återställd 1982.³⁸

Möller talar om borgerlig defaitism på 1960-talet och när de kom till makten 1976 fanns det inget mandat att förändra välfärdsstatens karaktär. Tvärtom så steg skatterna och flera företag förstatligades under de borgerligas tid vid makten.³⁹ Marginalskatterna steg till över 80 % under de borgerliga regeringarna, dess högsta nivå någonsin.⁴⁰

Man kan alltså se att när de borgerliga kom till makten och hade att hantera den uppkomna industriella krisen så anammade de i huvudsak de keynesianska idéerna och bedrev aktiv arbetsmarknads- och näringspolitik för att stimulera efterfrågan och konjunkturen. Politiken de bedrev avviker inte heller initialt från den man kunnat tänka sig att Socialdemokratin hade drivit ifall de varit i regeringsställning. Det ter sig som så att den ideologiska hegemonin var så förskaffad att alltför nyliberala reformer inte var aktuella. Sannolikt bidrog dels bilden av hanteringen av 1930-talets kris samt att folk uppskattade den utbyggnad som skett av välfärdsstaten under framgångsåren till att den ideologiska hegemonin inte medgav stora nedskärningar i välfärden. Väljarnas syn på Sverige som ett framgångsland, förstås präglade av framgångsåren, gav vid handen att förändringsbenägenheten och sparivern inte var stor.

---

³⁸ Magnusson, 2002, s. 471-480.

³⁹ Möller, 2011, s. 179f.

⁴⁰ Bergh, 2007, s. 66.

2.4 Löntagarfonder

Redan i inledningen när jag beskrev min väg in i ämnet för undersökningen nämnde jag löntagarfonderna. Fonderna var ett debattämne under många år och var i sin ursprungliga form ett hot mot den privata äganderätten. För min undersökning är förslaget centralt, det hotade den ideologiska hegemonins socialliberala ramar och ogillades från början starkt av en majoritet av väljarkåren. Fonderna återkommer i samtliga av de studerade valdebatterna, särskilt 1976 och 1982.

Löntagarfonderna diskuterades redan i valet 1976 och återkom sedan i debatter till de efterföljande valen. Löntagarfonderna ogillades av en majoritet av väljarna, även av socialdemokraternas. Diskussionen kring löntagarfonderna ansetts ha bidragit till Socialdemokratins valnederlag 1976.⁴¹ Löntagarfonderna syftade till vinstdelning, att ge arbetare del av företagets vinster. Den solidariska lönepolitiken där arbetare erhöll lika ersättning för lika arbete oberoende av hur framgångsrikt företaget var hade lett till stora vinster hos vissa företag. Fonderna skulle fördela om och ge en del av vinsterna till arbetarna samt successivt föra över en del av ägandet till arbetarna. Det första förslaget som lades fram av LO 1976 var det mest långtgående av flera återkommande förslag rörande löntagarfonderna. Socialdemokraterna togs på sängen och stödde inte förslaget i dess ursprungliga form. Arbetsgrupper tillsattes och ett tredje förslag lades 1981. När löntagarfonderna genomfördes 1983 var de långt mindre radikala i sin utformning, fonderna fick aldrig äga mer än 10 % av ett företag eller kontrollera mer än 8 % av rösterna. I den slutgiltiga utformningen stöddes även förslaget av majoritet av de socialdemokratiska väljarna. I det ursprungliga förslaget 1976 skulle 20 % av företagets vinster föras över i fondsystemet och det kollektiva ägandet av företagen kunde passera 50 %.⁴² Palme ogillade löntagarfonderna från början och hade svårigheter i hur han skulle förhålla sig till dessa. Meidner hade utformat löntagarfonderna betydligt radikalare än vad man gjort i andra länder. Ingvar Carlsson var en av dem som ledde arbetet med att komma fram till ett mindre radikalt förslag som kunde uppskattas av väljarna och som inte hade samma kraftiga fördelningseffekter.⁴³

---

⁴¹ Lewin, 2002, s.362.

⁴² Lewin, 2002, s.355-384.

⁴³ Berggren, 2010, s. 527-533, 555-558 & 604-606.

De borgerliga gick till kraftigt motangrepp och mobiliserade mot förslaget. De borgerliga var dock inte motståndare till vinstdelning. Redan John Stuart Mill hade förslagit detta och det sågs som ett sätt att motverka grunderna för klasskamp och införlamma arbetarna i det kapitaliska systemet. Ett defensivt förslag i kampen om den ideologiska hegemonin. Bl.a. Folkpartiet drev aktivt frågan om vinstdelning och tillsatte utredning därom. Det som de vände sig mot var formerna och ägandestrukturerna. De förespråkar individuellt ägande, aktier och ägandeandelar som kunde köpas och säljas av enskilda.⁴⁴

Meidner som var en av de ursprungliga arkitekterna bakom förslaget beskriver i sin bok *"Spelet om löntagarfonderna"* den enorma motoffensiv som förslaget mötte. Enligt Meidner hade förslaget om fonderna tre syften; 1: vara ett komplement till den solidariska lönepolitiken, 2: stärka löntagarnas inflyttande i företagen samt 3: genom kollektivt löntagarkapital motverka koncentrationen av privatägt kapital.⁴⁵

Löntagarfonderna kan enligt mig på många sätt ses som kulmen på strävandena att på reformistisk väg socialisera samhällsekonomin. Förslaget stöddes inte av Socialdemokratin, en sannolik anledning därtill är att förslaget i sin ursprungliga form åtminstone delvis hotade den privata äganderätten. Socialdemokratin var inte beredd att gå så långt, vilket stödjer tesen om att den ideologiska hegemonin snarare var liberalt färgad än socialistisk. Det ger även vid handen att socialdemokratin var (och är) ett socialliberalt parti, eller i vart fall ett parti utan tydliga ambitioner att bryta den privata ägande strukturen.

2.5 Den tredje vägens ekonomi och vägen mot nästa kris

1980-talet är händelserikt rent politiskt och politiken dras så sakteliga åt höger. För att förstå förskjutningen i den ideologiska hegemonin mellan 1982 och 1991 är det nödvändigt att till viss del ta sig an den ekonomiska och politiska utvecklingen under 1980-talet. När socialdemokraterna återvände till makten 1982 var det till stor del tack vare väljarnas förtroende för hur de skulle hantera den ekonomiska krisen. Socialdemokraternas dåvarande finansminister Kjell-Olof Feldt lanserade något som

---

⁴⁴ Lewin, 2002, s. 355-384.

⁴⁵ Meidner, 2005, s. 33-47.

han benämnde tredje vägens ekonomi. Lansering skedde inför valet 1982 och skulle vara lösningen på 70-talets kris. Den tredje vägen utgjordes i huvudsak av devalvering, stram finanspolitik och åtgärder för att stärka den privata konsumtionen.⁴⁶

Andra halvan 1980-talet präglades av inflation, ett starkt ökande kostnadsläge för industrin och väldigt låg arbetslöshet. Ekonomin gav signaler om att vara överhettad.⁴⁷ Krismedvetenheten hos Feldt ökade succesivt och det påverkade arbetet med vad som kom att kallas århundradets skattereform. Skattereformen utformades för att stärka den privata konsumtionen och innehöll lägre skattesatser på arbete än tidigare och färre undantag. Den beslutades 1990.⁴⁸ Skattereformen fick till följd att för första gången föll totala beskattningsgraden av BNP. Det sker så sakteliga ett paradigmskifte (från att fokusera på fullsysselsättning till att fokusera på låginflation) inom den ekonomiska politiken under 1980-talet. Den ekonomiska politiken får mer liberala drag.⁴⁹ Det sker vidare ett skifte från en behovsprincip till en marknadsprincip, vilket sedermera fortsätter under 1990-talet.⁵⁰

Utvecklingen under 1980-talet är väldigt intressant, socialdemokraterna rör sig succesivt högerut. De ledds av vad som kallas kanslihusögern och dess ledare finansminister Kjell-Olof Feldt. Stridigheterna inom socialdemokratien var stora och kulminerar i och med regeringskrisen 1990 där regeringen Carlsson avgår för att sedan återkomma två veckor senare.⁵¹ Även moderaterna rör sig högerut och de ges extra bränsle av de eskalerande ekonomiska oroligheterna och de interna stridigheterna inom socialdemokratien. Man ska ha i minnet att den tredje vägens ekonomi var starkt keynesianskt i sin karaktär och ett resultat av den dåvarande ekonomiska krisen. Feldts och socialdemokratiens mer liberala ekonomiska politik är ett resultat av en ökad insikt om att en ekonomisk kris kan stå för dörren.⁵² Ofrånkomligen får ekonomiska kriser och insikter om annalkande ekonomiska kriser konsekvenser för den förda politiken. Hur det påverkar retoriken återstår att se.

---

⁴⁶ Möller 2011, s. 223-225.

⁴⁷ Magnusson, 2002, s. 478-480.

⁴⁸ Hadenius, 2003, s. 189-193.

⁴⁹ Möller, 2011, s. 225-229.

⁵⁰ Magnusson, 2002, s. 471ff.

⁵¹ Hadenius, 2003, s. 192f.

⁵² Feldt, 1991, s. 429ff.

2.6 Krisen som skakade och skapade det moderna Sverige

Utvecklingen som skett i Sverige är inte på något sätt unik utan följer ganska väl vad som händer i vår omgivning. 1990-talet präglades av budgetsanering och reformarbete. 1990-talets ekonomiska kris blev djup och slog hårt mot finanssektorn.⁵³ Krisen präglade 1990-talets ideologiska hegemoni.

De borgerliga vinner valet 1991 med parollen en nystart för Sverige. Till skillnad från valvinsten 1976 finns nu mandat för att reformera välfärdstaten. En mängd avregleringar drivs igenom, monopol bryts, ersättningsnivåer i a-kassan sänks och staten privatiserar en rad tidigare statligt ägda bolag.⁵⁴ Liberala reformer har därefter fortsatt oavsett vem som innehaft regeringsmakten.⁵⁵

När krisen väl är ett faktum så ges de liberala reformerna företräde. Dessa reformer genomfördes av den borgerliga regeringen och de fortsatte att genomföras av den socialdemokratiska. Det verkar som att förskjutning av den ideologiska hegemonin åt liberalt håll genomföras i samband med att krisen är ett faktum. Då den ekonomiska politiken utformas utifrån att vara ansvarsfull och tillväxtfrämjande snarare än utifrån en ideologisk övertygelse öppnas det för så kallat expertstyre. Den politik som ekonomerna förespråkar är den som drivs och i de fall ekonomerna är liberalt sinnade tar den sig liberala uttryck oavsett regering.

2.7 Den nya världen och dess hegemoni

Du leder sannolikt västvärldens största kommunistiska parti sa Westerberg till Werner under slutdebatten 1991. Visserligen hade Vänsterpartiet kommunisterna slopat den andra delen av sitt namn men världen hade onekligen förändrats under 1980-talet och det tidiga 1990-talet.

Thatcher och Reagan var under 1980-talet exempel på politiker som drev en synnerligen nyliberal ekonomisk politik som fick spridning i väst. Thatcher mötte

---

⁵³ Magnusson, 2002, s. 481.

⁵⁴ Möller, 2011, s. 267-273.

⁵⁵ Bergh, 2007, s. 44ff.

den brittiska ekonomiska krisen med avregleringar, kraftiga besparingar i offentlig sektor och genom att ge den fria marknaden så fria spelregler som möjligt. Det fanns andra politiker med andra agendor, särskilt bör nämnas Mitterands keynesianska politik i Frankrike under 1980-talet.⁵⁶ Men i samband med Sovjetunionens fall kom den nyliberala ekonomiska politiken att få en renässans. Den kom att ses som den slutgiltiga lösningen för ekonomin, som ekonomernas sista ord och facit för hur ekonomisk politik skall bedrivas. Politikernas makt minskade och de gjorde bäst i att hålla sig från marknaderna.⁵⁷

Självfallet hämtar politiker näring från vad som händer i utlandet liksom väljarna blickar ut och påverkas av vad som händer i vår omvärld. Att endast beskriva de inhemska ekonomiska kriserna och söka förklaringar i förändringar av den ideologiska hegemonin allena där hade varit att negligera en viktig påverkansfaktor. Vilken påverkan de internationella idéströmningarna hade är förstås svårt att bedöma. Men den högervind som Thatcher och Reagan drev samt den nyliberala ekonomiska politikens renässans som Liedman omnämner sammanfaller tidsmässigt väl med då de liberaliseringarna av den svenska ekonomin tar fart.

2.8 Förändringar av samhällsekonomin

Avregleringar och liberaliseringar av ekonomin gjordes från ca 1980 och framgent, oavsett vilken regering som satt.⁵⁸ Nedan följer en sammanfattning av några av alla de avregleringar och liberaliseringar som gjordes, de presenteras i kronologisk ordning. S inom parentes innebär socialdemokratiskt regeringsinnehav och ett B inom parantes innebär borgerligt. Punkterna nedan är att tänkta att ge en bild av när och hur liberaliseringen av ekonomin tog fart. Det är tänkt att vara lättillgängligt och överskådligt och presenteras därav i punktform snarare än löpande text.

- 81 progressiviteten i inkomstskattesystem når sin topp på ca 88 % (B).
- 85 kreditmarknaden avreglers (S).
- 88 Järnvägsnätet förbereds för att konkurrensutsättas (S).
- 89 valutamarknaden avregleras (S).

---

⁵⁶ Magnusson, 2002, s. 478ff.

⁵⁷ Liedman, 2008, s. 295ff.

⁵⁸ Bergh, 2007, s. 44ff.

- 90 taxi och inrikesflyg avregleras, den stora skattereformen innebär sänkta skatter för företag och löntagare, marginalskatten begränsas till 50 % (S).
- 91 riksdagen ger regeringen rätt att privatisera 35 statligt ägda företag eller affärsverk (S).
- 91 den statliga inblandningen i företagens investeringar som funnits sedan investeringsfonderna infördes 1955 avskaffas (S).
- 92 löntagarfonder avvecklas (B).
- 93 riksbanken ges målet att begränsa ökningen av konsumentprisindex till 2% (B).
- 95 utgiftstak införs budgeten, stora delar av Nordbanken och Pharmacia säljs (S).
- Ny energipolitik med konkurrensutsatt försäljning och produktion av el (S).

Källa: *Den kapitalistiska välfärdsstaten*, Bergh Andreas

3.1 Undersökningen

Undersökningarna presenteras i kronologisk ordning och föregås av en kort presentation av deltagarna samt en redovisning av de aktuella valresultaten. Presentationens syfte är att presentera en bild av den ideologiska hegemonin utifrån hur debattdeltagarna beskriver sin syn på verkligheten är beskaffad, sin syn på hur verkligheten bör vara beskaffad samt de förslag de lägger för att nå sitt idealsamhälle. Särskild vikt har lagts vid de anföranden och repliker där debattdeltagarna diskuterar de ekonomiska kriserna. I debatterna 1976, 1982 samt 1991 hade socialdemokraterna två deltagare och valet 1994 tilldelades deras ensamma representant extra talartid. Detta för att fördela tiden mer jämnt mellan de olika regeringsalternativen (se avsnitt 1.3). För en utförligare redogörelse för vad debattdeltagarna lyfter beträffande deras ideologiska hemvist hänvisas till bilaga 1. I övrigt hänvisas till SVTs öppna arkiv där debatterna finns tillgängliga i sin helhet.

3.2 Slutdebatten 1976

I denna debatt deltog Finansminister Sträng (Socialdemokraterna), statsminister Palme (Socialdemokraterna), partiledare Lars Werner (Vänsterpartiet kommunisterna), partiledare Per Ahlmark (Folkpartier), partiledare Thorbjörn Fälldin

(Centerpartiet) samt partiledare Gösta Bohman (Moderata samlingspartiet). Valresultatet blev enligt följande:

Socialdemokraterna 42,75%, Vänsterpartiet kommunisterna 4,75 %, Centerpartiet 24,08%, Folkpartiet 11,06%, Moderata samlingspartiet 15,59%. De borgerliga partierna nådde 50,8% av rösterna och bildade regeringen med Fälldin som statsminister.⁵⁹ Den borgerliga valsegern innebar att socialdemokraterna tappade regeringsmakten för första gången på 44 år.

3.2.1 Debattörernas syn på hur verkligheten är beskaffad

De borgerliga vann valet och då blir det naturligt att först välja att titta på vad dessa förde fram i debatten.

Statminister i den borgerliga regeringen blev Centerpartiets ledare Fälldin. Han låter Meidnerfonderna ta en stor del av sin verklighetsbeskrivning. Han beskrev dem som ett socialistiskt experiment som måste stoppas. Vidare ser han det politiska läget som så att inget parti kan gå till val på en politik mot löntagarna eller mot välfärdsstaten då löntagarna är i majoritet i alla partier, det vore det partiets död. Hans blivande kollega i regeringen, Ahlmark, som företrädder Folkpartiet instämmer å det bestämdaste i kritiken av Meidnerfonderna. Folkpartiet är emot centralstyrning och förstatligande, de anser att Meidnerfonderna riskerar leda till att en stor branschfond kontrollerar alla företag i en bransch. Maktkoncentrationen måste brytas men inte genom kollektiva löntagarfonder. Bohman instämmer och menar att valets viktigaste fråga är konsekvenserna av de nya socialdemokraternas socialiseringsplaner. För att bibehålla vår blandekonomi är det nödvändigt att stoppa Meidnerfonder och planhushållningen som den medför. Liksom Ahlmark lyfter även Bohman att han anser det vara absurt att 2/3 av en löneökning riskerar försvinna även för vanliga löntagare. Skattetrycket måste ner. I borgerligas bild av hur verkligheten ser ut så lyfts ingen omfattande kritik av välfärdsstaten upp. Marginalskatterna anses höga, Ahlmark och Boman lyfter detta och Boman vill sänka det totala skattetrycket. Men det lyfts inte av någon av dessa herrar att man vill sänka bidragsnivåer eller konkurrensutsätta delar av välfärden. Ingen av de tre företrädarna beskriver

⁵⁹ SCB, svenska valresultat 1910-2006, http://www.scb.se/Pages/TableAndChart____32065.aspx, 2013-05-15.

välfärdsstaten som ett problem eller som något inte kan växa och utvecklas vidare. Tvärtom hyllas den svenska blandekonomin och Boman ger därmed gamla socialdemokrater ett implicit erkännande genom att oroas över de nya som han anser driva en socialiseringspolitik. Kritiken mot Meidnerfonderna är kompakt och förenar de borgerliga partiföreträdarna. Fonderna kopplas till socialism samt planhushållning och sådant måste hållas stängd.

Socialdemokraternas verklighetsbild är naturligen mer inriktad på regeringsduglighet då de skall motivera sitt fortsatta regeringsinnehav. De lyfter hur de klarat den ekonomiska krisen genom klassisk socialdemokratisk politik. Vi har full sysselsättning, ordning och reda i finanserna och ett gott renommé internationellt betonar Sträng. Han fortsätter sedan med konstatera att de har klarat reformerna och förbättrat för de stora folkgrupperna. De har slagits för demokratin, för pensionärerna, för välfärden och för avskaffandet av klassamhället. Företagens vinster har styrts till investeringar då deras utdelningar stoppats, arbetsmarknadspolitiken har använts aktivt och framgångsrikt. Vi ska, menar Sträng, akta oss för oansvariga skattesänkningar som riskerar våra finanser.

Bilden av verkligheten visar ett parti som framställer sig som ansvarstagande och reformistiskt, som omhuldar en aktiv stat som blandar sig i ekonomi och tar ett aktivt ansvar för att säkerställa välfärd och full sysselsättning. Meidnerfonderna försvaras inte, utan Sträng väljer istället att ducka på frågan genom att hänvisa till att ett beslut rörande fonderna ligger 4-5 år fram i tiden och att ett sådant beslut därom inte kommer tas emot folkviljan utan i folkhemstradition. Om man jämför med de borgerligas bild av verkligheten så ser de förstås inte sig själva som ett hot mot blandekonomin eller att de riskerar socialisera ekonomin. De lyfter även statens roll i ekonomin mer och poängterar den roll som den framgångsrikt, enligt dem, har spelat.

Vänsterpartiet kommunisterna, som kom att göra ett förhållandevis dåligt val, avviker från de övriga. De anser sig vara det enda socialistiska alternativet och säger nej till vad de upplever som den människofientliga kapitalismen och ja till planhushållning. De är emot Meidnerfonder eftersom det förslaget är tänkt att fungera inom det kapitalistiska system som de vill avskaffa.

3.2.2 Debattörernas syn på hur verkligheten bör vara beskaffad

När det gäller den andra delen som utgör en ideologi, nämligen synen på hur verkligheten bör vara beskaffad så finns det flera beröringspunkter mellan partierna. Ahlmark vill ha en fri ekonomi, arbete åt alla, trygghet och omsorg av de gamla och sjuka. Bohman vill ha ett fritt och öppet samhälle, valfrihet, en fri ekonomi ska skapa vårt välstånd. Det ska löna sig att arbeta. Gemenskapen ska byggas på kristendomens värderingar, även Fälldin lyfter behovet av att låta kristendomens värderingar ligga till grund för gemenskapen i samhället. Fälldin vill ha ett samhälle där klass inte ställs mot klass och där landsbygd inte sälls mot stad. Han vill ha en social marknadsekonomi och värna värdegemenskapen som finns i svensk politik. Maktkoncentrationen i näringslivet skall vara mindre. Som nämnts är beröringspunkter mellan partierna flera. En fri och välmående ekonomi som skapar välstånd är en sådan. Exakt vad de menar med en fri ekonomi framgår inte utan måste tolkas tillsammans med vad som framkommer beträffande deras världsbild och deras förslag. Man kan ana en liberal ekonomi som förebild hos Ahlmark och Bohman och socialliberal dito hos Fälldin. Ahlmarks utfästelse om arbete till alla är dock inte typiskt liberala. Det är tveksamt om att han anser att marknaden själv kan skapa det utan snarare förutsätter ett sådant uttalande en statlig intervention för att uppnå detta, i synnerhet i de fall vi befinner oss i lågkonjunktur. Fälldins och Bohmans ideal om vår gemenskap har konservativa drag då kristendomen lyfts.

Palme och Sträng är mer kortfattade kring sitt idealsamhälle. De vill ha ett jämställt och solidariskt samhälle. Anledningen till att de är så kortfattade kan bero på att en stor del av deras talartid gick åt till gå i svaromål gentemot de borgerliga och motivera sin drivna politik och reformer de genomfört samt dess konsekvenser. Deras idealsamhälle vittnar ändock om ett samhälle där staten tar ansvar för fördelningen. Man kan också välja att tolka deras idealbild utifrån vad de inte säger. De lyfter inte fram en fri ekonomi och valfrihet och de lyfter inte fram en liberal ekonomi som en idealbild. Vänsterpartiet är naturligen längst åt vänster, de vill ha ett socialistiskt samhälle med statligt ägda företag. Ett samhälle där kapitalägarna har frångåtits sin makt, där arbetsköparna inte kan välja och vraka och där arbetstagarerna inte blir utsugna och slits ut. Den bilden är en kontrast, förstås, till de borgerligas bild

men även gentemot socialdemokraternas. Socialdemokraterna vill inte fördela om ägandestrukturen på sådant sätt och frångå det privata ägandet. Att tolka socialdemokratins utfästelser om ett jämställt och solidariskt samhälle som ett uttryck för en vilja att bryta det privata ägandet vore en tolkning som går stick i stäv med deras verklighetsbild och dess förslag som vi nedan skall titta vidare på.

3.2.3 Debattörernas förslag för att uppnå sitt idealsamhälle

Tittar man vidare på de förslag som läggs så är de både liberalt och mer socialistiskt färgade. Ahlmark argumenterar för behovet av att fler arbetar inom vård och omsorg. Han vill vidare förbättra möjligheterna till kortare arbetstid för småbarnsföräldrar och bygga fler dagisplatser, öka demokratin på arbetsplatsen genom att sprida ägandet samt förhindra att lärobokstillverkningen monopoliseras. Bohman poängterar behovet av sänkt skatt på arbete, i synnerhet för låg- och medelinkomsttagare. Skattetrycket måste totalt sett ner och marginals-katten begränsas till 50 %. Prisstegringarna inom industrin måste hejdas för att stärka industrins konkurrenskraft. Fälldin vill satsa mer på att utveckla välfärden och bedriva näringspolitik som gynnar små och medelstora företag. Han vill även stoppa kärnkraften och den osäkra väg den innebär. Bohman är den som mest fokuserar på att sänka skatten men han motiverar det utifrån att det gynnar låg- och medelinkomsttagare. Att retoriskt rikta skattesänkningarna åt det hållet kan vara ett sätt inkludera och locka grupper som generellt inte kan anses vara moderaternas stödtrupper. Fälldin är den av de borgerliga som mest lyfter fram välfärdstaten, han betonar även behovet av att vidareutveckla den. Ahlmark lyfter också behovet av en välfärdstat och att skapa trygghet och omsorg.

Palme och Sträng vill fortsätta reformerna. De vill ytterligare demokratisera arbetsplatserna, minska den privata ägandekonzentrationen och ge makt, ägande och inflytande samt del av vinster till löntagarna. Werner vill införa sex timmars arbetsdag, flytta skattetrycket från arbete till kapital och att industri och näringsliv skall överföras i gemensam och statlig ägo. Palmes besked om åtgärder är en aning motsägelsefull då de syftar till att åstadkomma det som även Meidnerfonderna är syftade att åstadkomma men som han inte vill uttala sitt stöd för. Att flytta ägande till

löntagarna från kapitalägarna är ett socialistiskt färgat förslag. Vänsterpartiet kommunisternas förslag syftar de facto till att införa socialism.

3.2.4 Den ideologiska hegemonins ramar

Att identifiera en överideologi som inkluderar alla fem partier är svårt men om vi bortser från Vänsterpartiet kommunisterna blir det genast lättare. Samtliga talar sig varma om blandekonomin och en stat som tar ansvar och är en del av den ekonomiska utvecklingen. Velfärdsstaten som konstruktion förefaller ohotad. Den ideologiska hegemonins ramar inrymmer en stark velfärdstat som ingen vågar sig på att utmana. Ingen vågar tala om omfattande privatiseringar, nedskärning i velfärden eller liberaliseringar av ekonomin (även om Bohmans skattesänkarpolitik indirekt kan innebära det). Den ideologiska hegemonins ramar rymmer inte heller ren socialism. Socialdemokraterna driver inte förslaget om löntagarfonder och de borgerliga mobiliserar emot det, trots att socialdemokraterna inte har lagt ett sådant förslag och att ett beslut rörande fonderna enligt uppgift ligger 4-5 år fram i tiden. Väljarna skall skrämmas med socialism och planhushållning. Det verkar fungera; debatten om löntagarfonderna bidrog kraftigt till Socialdemokratins valnederlag och förslaget var illa omtyckt i de breda folklagren, även hos socialdemokratins egna väljare.⁶⁰ Detta innebär att det efter 44 års socialdemokratiskt styre inte finns en socialistisk ideologisk hegemoni. Väljarna har uppskattat och uppskattar den stora velfärdsstaten, ingen ger sig på den, men vid löntagarfonder och vad som kan uppfattas som socialism så sätter de stopp. Detta innebär att den ideologiska hegemonins ramar varken inrymmer socialism eller omfattande velfärdskritik eller privatiseringsiver. Moderaterna och Folkpartiet är de som främst vill sänka skatterna, Bohman mer än Ahlmark, men de blir tillsammans inte mycket större än Centerpartiet som inte betonar skattesänkningar. Att föreslå skattesänkningar leder alltså inte per automatik till stora valframgångar.

3.3 Slutdebatt 1982

I denna debatt deltog finansministerkandidat Kjell-Olof Feldt (Socialdemokraterna), partiledare Olof Palme (Socialdemokraterna), partiledare Lars Werner

---

⁶⁰ Lewin, 2002, s 362.

(Vänsterpartiet kommunisterna), partiledare Ola Ullsten (Folkpartiet), Statsminister Thorbjörn Fälldin (Centerpartiet) samt partiledare Ulf Adelsohn (Moderata samlingspartiet). Valresultat blev enligt följande:

Socialdemokraterna 45,61 %, Vänsterpartiet kommunisterna 5,65 %, Moderata samlingspartiet 23,64 %, Centerpartiet 15,48 % samt Folkpartiet 5,90 %.⁶¹ Valresultatet medförde att Socialdemokraterna bildade regeringen med Palme som statsminister. De borgerliga hade segrat vid valet 79 men fick nu lämna ifrån sig regeringsmakten efter 6 år.

3.3.1 Debattörernas syn på hur verkligheten är beskaffad

Jag väljer för enkelheten och tydlighetens skull att följa samma presentationsmönster som vid presentation av föregående debatt. Därför inleder jag med att presentera de borgerliga partiföreträdarna trots att de förlorade regeringsmakten.

Adelsohn lyfter redan i sitt inledningsanförande hur han ser på löntagarfonderna. Han oroar sig för en fondsocialistisk utveckling där de stora kollektiven tar över och där den enskildes frihet begränsas. Det är något som såväl Adelsohn som de båda övriga borgerliga partiledarna ständigt återkommer till i sin beskrivning av verkligheten. Adelsohn oroar sig vidare för en situation där banken tar företagen när det går dåligt och facket när det går bra. En sådan situation hämmar tillväxten, begränsar människors frihet och initiativförmåga. Han oroar sig även för vad den skattechock som följer med socialdemokraternas eventuella valseger skulle innebära. Fälldin och Ullsten betonar att valet gäller vilket politiskt system vi skall ha, en socialt inriktat marknadsekonomi, en blandekonomi, eller fondsocialism. De båda lyfter även att välfärden blivit bättre. Fälldin lyfter hur pensionärerna fått det bättre sen 1976, Ullsten hur antal förskoleplatser ökat, hur föräldraförsäkringen förlängts från sju månader till tolv månader samt att föräldrar till små barn fått möjlighet till sex timmars arbetsdag. Den ekonomiska utvecklingen är god och den får inte äventyras av fondsocialism infört med hjälp av kommunister säger Ullsten.

---

⁶¹SCB, svenska valresultat 1910-2006, http://www.scb.se/Pages/TableAndChart____32065.aspx, 2013-05-15.

Palme och Feldt går på offensiven. De beskriver en verklighet präglad av ekonomisk oro och en välfärdsstat som monteras ned. Samtidigt som vi upplever prisstegringar, en ökande arbetslöshet samt sämre produktion upplever vi även de borgerligas nedskärningspolitik, neddragningar väntar för barnfamiljerna och i den sociala välfärden. De ställer sig retoriskt frågan; har vi fått det bättre under det borgerliga styret? Fortsatta nedskärningar kan inte skapa jobb, situationen som vi befinner oss i kräver en offensiv politik. De upplever att företagen blir bättre om de anställda blir delägare och löntagarfonderna, menar de, skall användas i ett offensivt satsande syfte. Feldt tycker vidare att det är konstigt att om en direktör bestämmer över många arbetare så är det demokrati men om många arbetare bestämmer över en direktör så är det diktatur. Under denna debatt förklarar även Palme varför han är demokratisk socialist, en förklaring som även citeras i uppsatsen inledning och som även finns i sin helhet i bilaga 2. Palme förklarar sin och socialdemokratin samhällssyn, dess historia samt dess existensberättigande idag. Socialdemokratin behövs för rättvisans skull, för solidariteten och för jobben. Werner ser valet som ett val mellan ett samhälle präglat av solidaritet och jämställdhet eller ett samhälle präglat av utsugning och egoism. Vi behöver demokratisera näringslivet, bryta maktkoncentrationen och stå mot det dominerade högerpartiet inom borgerligheten och dess kravmaskin SAF.

I sättet partiföreträdarna beskriver verkligheten kan vi se vissa centrala skillnader. Självfallet upplever de den ekonomiska utvecklingen olika, det ligger i sakens natur att oppositionen ser en negativ utveckling och regeringen en positiv. De för undersökningen relevanta skillnaderna uppträder främst kring synen på ägande och synen på arbetslivet. De borgerliga försvarar en individuell frihet, den individuella äganderättens självklara plats i den enskildes rättighetsarsenal medan socialdemokratin ser de kollektiva och gemensamma rättigheterna. Det är skillnad i perspektiv och utgångspunkter. De borgerliga, i den mån de lyfter frågan, vill bryta ägandekoncentrationen genom att öka enskildas sparande i aktier medan socialdemokratin ser det kollektiva ägandet som ett sätt att bryta maktkoncentrationen. Det är fundamentalt olika utgångspunkter, de enskilda mot det kollektiva. Kopplingarna till socialism respektive liberalismen är uppenbara. De båda sidorna, vänsterpartiet undantaget, lyfter dock den svenska blandekonomin som en

självklar ekonomisk modell för Sverige och anklagar den andra sidan för att frånga den.

3.3.2 Debattörernas syn på hur verkligheten bör vara beskaffad

När man sedan tittar på hur de borgerliga beskriver sina respektive idealsamhällen är de ideologiska kopplingarna till liberalismen även då uppenbara, särskilt hos Ullsten och Adelson. Ullsten vill ha ett fritt samhälle, ett samhälle som byggs på de enskildas initiativkraft och där människor råder över sina egna liv. Men även ett samhälle som genomsyras inte bara av frihet utan även av rättvisa och omtanke med de behövande. Ur Adelsons debattinlägg framträder en bild av ett idealsamhälle med frihet för individen samt goda förutsättningar för privata företag att skapa jobb och välstånd för oss alla. Fälldin är inte fullt så entydigt liberal då han beskriver sitt idealsamhälle. Han eftersträvar ett samhälle genomsyrat av gemenskap och solidaritet, social rättvisa, ansvarsfull ekonomisk politik, välstånd i hela landet samt fred och nedmontering. Hans syn på ansvarsfull ekonomisk politik förefaller, mot bakgrund av vad han tidigare nämnt, innehålla en blandekonomisk modell utan löntagarfonder och utan ökat skattetryck. Således är troligen Fälldins idealbild av samhället mer liberalt präglad än vad man kan tro vid en första anblick.

Palme och Feldt uppehåller sig i huvudsak vid att beskriva hur de upplever regeringens politik och deras idealbild av samhället berörs mycket kort. Vad som framgår är dock att de vill ha en offensiv och aktiv stat som skapar efterfrågan och jobb, som minskar arbetslösheten och behovet av socialhjälp och industrihjälp. Den korta beskrivningen innehåller dock tillräckligt för att ana konturerna av ett samhälle mycket annorlunda från det som de borgerliga beskriver. Där de borgerliga förlitar sig på de privata företagen och de enskildas initiativkraft vill socialdemokraterna ha en aktiv stat som tar ett aktivt ansvar för att upprätthålla en hög sysselsättning och motverka effekterna av en konjunkturedgång. Skillnaden i synen på staten och dess roll förefaller fundamental. Ingen vill avskaffa blandekonomin men där de borgerliga premierar marknadskrafterna så premierar socialdemokraterna staten och dess roll. Werner vill införa ett socialistiskt samhälle och avskaffa den människofientliga kapitalismen. Han avviker kraftigt åt vänster även i jämförelse med socialdemokratin.

3.3.3 Debattörernas förslag för att uppnå sitt idealsamhälle

De förslag som framkommer under debatten ligger i linje med vad man kan förvänta sig utifrån hur de beskriver sina respektive bilder av verkligheten samt idealsamhällen. Adelson vill stoppa skattehöjningar och göra det lönsamt att arbeta. Unga kan inte räkna med samma lön som erfarna. Vi måste undvika att rädda förlustföretag på gammal socialist manér. Istället för att införa fondsocialism skall vi ge makten till individerna, inte till facket och inte till staten. Vi måste skapa jobb inom den privata sektorn, inte inom den offentliga. Han poängterar vidare vikten av att spara och att vi inte lever över våra tillgångar. Ullsten betonar även han vikten av att spara och inte lova reformer. Fälldin lyfter fram sparandet som nödvändigt för att möjliggöra framtida reformer. Ullsten återkommer ofta till vikten av sänkta skatter och att ge enskilda och företag de bästa förutsättningar vi kan. Fälldin vill förhindra spekulationer över åkermark, den skall brukas! Han vill ha vårdnadsersättningar, ordning och reda i skolan och goda normer på kristen grund. Ingen hämsko på näringslivet genom fondsocialism, tvärtom måste vi förenkla för företagen. Ahlmark och Ullsten manifesterar en stark tilltro till de enskilda och till marknadskrafter. Fälldin är något mer försiktig i sin entusiasm över marknadskrafterna då han oroar sig över konsekvenserna för åkermarken.

3.3.4 Den ideologiska hegemonins ramar

Palme och Feldt går fram med ett aktivare program som åsyftar till att stimulera ekonomin. Parallellerna till 30-talets kris är tydliga och fokus läggs då som nu på att stimulera efterfrågan i ekonomin snarare än att spara eller sänka produktionskostnaderna inom industrin genom att pressa löner. Socialdemokraterna lovar att avskaffa karensdagarna, bygga daghemsplatser, rättvisa för kvinnorna och arbete till ungdomarna. Löntagarfonderna skall användas offensivt. Det är två olika synsätt som står mot vandra. De borgerliga vill spara och socialdemokratin vill satsa, de borgerliga vill låta marknader operera friare medan socialdemokratin vill låta staten ta ett större ansvar för att vända konjunkturen. Det är uppenbart att väljarna inte uppskattade åtstrammingspolitiken och förslagen om skattesänkning och avregleringar blev inte heller valvinnare. Löntagarfonderna skrämde heller inte väljarna. Kan man ta det som intäkt för att den ideologiska hegemonins ramar måntro

förflyttat sig åt vänster och blivit mer socialistiskt? Sannolikt inte, då det förslag om löntagarfonderna som låg vid bordet denna gång var betydligt mindre radikalt och inte hotade den privata äganderätten. De borgerliga däremot förefaller ha förflyttat sig åt höger. Krisen skall vi spara oss ur, skatter sänkas och marknaden skall ges större spelutrymme. Väljarna verkar inte ha gjort samma resa. De borgerliga verkar ha tagit sig utanför ramarna för den ideologiska hegemonin och väljarna bestraffar dem omgående. En sådan slutsats är förstås svår att fastslå då det är svårt att veta vad som föranledde väljarna att rösta så som de gjorde. Rimligen bör dock den politik som föreslås och det sätt partiernas företrädare argumenterar på ha en avgörande betydelse för väljarnas röstning. I synnerhet Folkpartiet och Centerpartiet bestraffades av väljarna i jämförelse med resultatet 1976. Det är tydligt att de borgerliga försöker förflytta ramarna för den ideologiska hegemonin högerut. Det är vidare även tydligt att det är den ekonomiska krisen som används som retorisk ammunition för att motivera en mer uttalad högerpolitik. Den svenska blandekonomin är dock kvar som överideologi i sin socialliberala form. Vänsterpartiet kommunisterna som gjorde ett bättre val än 76 ville avskaffa kapitalismen, införa sex timmars arbetsdag och låta fonder för samhälleligt ägande flytta makten från kapitalägarna till arbetarna och tjänstemännen. De faller fortfarande utanför ramarna för den ideologiska hegemonin och når trots ett bättre resultat än 1976 inte mer än drygt 5 procent.

3.4 Slutdebatt 1991

I debatten deltog statsminister Ingvar Carlsson (Socialdemokraterna), arbetsmarknadsminister Mona Sahlin (Socialdemokraterna), partiledare Carl Bildt (Moderata samlingspartiet), partiledare Bengt Westerberg (Folkpartiet), partiledare Olof Johansson (Centerpartiet), partiledare Alf Svensson (Kristen demokratisk samlings), partiledare Ian Wachtmeister (Ny demokrati), gruppledare Inger Schörling (Miljöpartiet) och partiledare Lars Werner (Vänsterpartiet). Valresultaten blev enligt följande:

Socialdemokraterna 37,71 %, Vänsterpartiet 4,51 %, Miljöpartiet de gröna 3,38 %, Moderata samlingspartiet 21,92 %, Folkpartiet 9,21 %, Centerpartiet 8,50 %,

Kristdemokratiska samhällspartiet 7,14 % samt Ny Demokrati 6,73 %.⁶² Valet medförde att de borgerliga bildade regering med Carl Bildt som statsminister.

3.4.1 Debattörernas syn på hur verkligheten är beskaffad

Jag väljer att följa samma presentationsstruktur som tidigare. Ny Demokrati och Miljöpartiet presenteras efter att de övriga presenterats. Detta eftersom de inte formellt ingick i regeringen eller i någon oppositionssamverkan i riksdagen. De bådas politik skiljer sig åt vilket kommer framgå nedan. Kristen demokratisk samling presenteras tillsammans med de borgerliga partierna då de kom att ingå i regering med dessa.

De borgerliga är rörande eniga om landets eländiga ekonomiska situation. Bildt lyfter hur Sverige halkar efter i internationella jämförelser, brottsligheten ökar, välfärden fungerar allt sämre och den offentliga sektorn har på många sätt nått världs ände. Vi behöver en nystart för Sverige, vi behöver minska det gigantiska skattetrycket som hämmar tillväxten, vi måste skapa riktiga jobb i riktiga företag som går bra och vi måste förstå att tillväxten är morgondagens välfärd. Westerberg delar Bildts syn på det ekonomiska läget i den meningen att Sverige misslyckats med sin politik, budgetunderskott och arbetslösheten ökar. Westerberg fortsätter sedan att tala om att det saknas motsättningar mellan hårda och mjuka frågor, att en god ekonomi är en förutsättning för välfärd, pensioner och för miljön. Johansson lyfter även de negativa effekterna för tillväxten det höga skattetrycket får. Svensson betonar även han det höga skattetrycket som ett problem. Annars kretsar hans verklighetsbeskrivning främst kring hur han anser familjernas frihet beskuren. Det är tydligt att de borgerliga politikerna upplever att en förändring är nödvändig. Skattetrycket måste ner och tillväxten tillta. Bildt som är den ledande aktören i den borgerliga samlingen skiljer ut jobb inom den privata sektorn som de riktiga jobben. Det är marknaden som ifall de ges rätt förutsättningar ska skapa jobben

Valet gäller jämställdheten; ta inte tryggheten och rättvisan för given varnar Carlsson. Han anklagar Bildt för att vilja sänka skatten på välfärdens bekostnad precis som skett i Storbritannien. Han anklagar Johansson för att vilja försämra

---

⁶² SCB, svenska valresultat 1910-2006, http://www.scb.se/Pages/TableAndChart____32065.aspx, 2013-05-15.

anställningstryggheten för löntagarna i de små företagen. De borgerliga står för en orättvis fördelningspolitik. Ekonomin är på väg tillbaka men det finns inget utrymme för lättsinne och ofinansierade reformer. Carlsson försöker skrämman med Storbritannien och den nyliberala politik som förts där. Han målar upp valet som ett mellan en trygg välfärdsmodell och en som utmanar denna modell och öppnar fritt för marknadskrafterna. Skillnaden mellan regeringsalternativen är precis som 1982 stora. De manifesterar sig främst i synen på behovet av eventuella förändringar, de borgerliga ser behovet av en ny mer liberalt orienterad ekonomi med Carlsson inte ger uttryck för ett sådant behov. Werner lyfter hur arbetarna har arbetat ihop vårt välstånd, dessa slits ut idag, tvingas till sjukskrivning och ut i arbetslöshet. Dessa är de som han värnar, valet handlar om arbetslösheten och vänstern är inte död, den behövs så länge det finns orättvisor.

Wachtmeister som företrädde Ny Demokrati upplever att vi har ett alldeles för högt skattetryck, för generös invandringspolitik, för låga straff, för mycket byråkrati och för dåliga villkor för företagen. Hans bild är liberalt konservativt influerad. Som liberal ser han en stor stat som måste minska och en marknad som behöver bättre villkor och som konservativ ser han ett behov av hårdare straff. Miljöpartiet oroar sig för hur vi slösar med jordens resurser och ställer sig retoriskt frågan hur mycket alla konsumtionsvaror egentligen är värda i förhållande till att vi får av moderjord. Deras bilder är väldigt olika, Schörlings rymmer en kritik av konsumtionssamhället medan Wachtmeister vill ha en nationellt orienterad liberal ekonomi samt hårdare straff och lägre invandring.

3.4.2 Debattörernas syn på hur verkligheten bör vara beskaffad

I Bildts idealbild av Sverige är vi en aktiv del av Europa, vi har ett företagsvänligt klimat och effektiv välfärd. Vi är ett tryggt samhälle som använder hårda tag mot kriminella och vi är ett samhälle där individen har en stor individuell frihet men också ett stort ansvar för sin egen situation. Westerberg vill ha ett jämställt samhälle där män och kvinnor ges samma möjligheter och där vi tar hand om våra äldre och sjuka. Han vill ha ett samhälle där företag ges möjlighet att blomstra så de kan skapa de jobb och det välstånd som behövs för att finansiera vår välfärd. Johansson betonar att det för honom är självklart att ha ett samhälle där vård och omsorg prioriteras före

skattesänkningar. Han vill ha ett samhälle med en social välfärd, lika och tillgänglig för alla, en sorts grundnivå som ingen tillåts falla under. Han poängterar även att ett samhälle måste ha en hållbar utformning. Svensson vill ha ett samhälle präglad av moral och etik och som vägleds av de tio budorden. Hans idealsamhälle skall präglas av omtanke och respekt, det ska vara ett samhälle med trygghet i samhällsgemenskapen och i familjerna. Vi måste även värna miljön. Bilden spretar lite där den dominerande aktören i samlings, Bildt, presenterar en mer renodlat liberal idealbild. Westerberg och Johansson presenterar mer socialliberala idealbilder, de båda gör för övrigt även dåliga val.

Carlsson vill ha ett tryggt och rättvist samhälle med välfärd och omtanke. Han vill ha en rättvis fördelning mellan löntagare och kapitalägare, han vill ha ett samhälle där tryggheten och jobben går före skattesänkningar. Bilden kontrasterar de borgerligas och i synnerhet Bildts. Den avviker inte nämnvärt från vad som framkommit i debatterna 76 och 82. Werner är kort och koncis i sin beskrivning av vilket samhälle han vill ha, han vill ha ett samhälle som är rättvist och ett samhälle som är jämställt. Werner är inte fullt lika socialistisk i sin bild som tidigare, partiet har ju även tagit bort kommunisterna ifrån sitt partinamn. De förefaller nu mer vara inriktade på att förändra rådande samhällsordning i mer arbetarvänlig riktning snarare än att omkullkasta hela samhällsordningen.

Wachtmeister betonar vikten av ett billigare vardagsliv, lägre invandring och blomstrande företag. Schörling betonar vikten av ett ekologiskt och hållbart samhälle. Ett samhälle där de biologiska realiteterna respekteras och där tillväxtens begränsningar förstås. Det måste finnas en balans mellan ekologi och ekonomi. I Schörlings idealbild kan vi skönja en implicit kritik och ifrågasättande av ett renodlat kapitalistiskt ekonomiskt systems förmåga att ta nödvändig hänsyn till miljön. Wachtmeister är kortfattad, lägre invandring kan delvis hänföras till en konservativ samhällssyn där den nationella identiteten skall vidmakthållas och de blomstrande företagen till behovet av en fungerande marknad och liberal ekonomin.

3.4.3 Debattörernas förslag för att uppnå sitt idealsamhälle

De förslag som läggs är förstärkt influerade av de idealsamhällen och den bild av verkligheten som de respektive politikerna har. Bildt vill sänka skatten för att öka tillväxten, ett sänkt skattetryck ger företagen och företagssamheten möjlighet ta oss ur krisen. Vi behöver valfrihet inom välfärden och möjligheter att välja läkare samt vårdinrättning, föräldrar skall själva välja ifall de vill nyttja barnomsorg eller ej. Westerberg ser även han ett behov av sänkta skatter för tillväxten skull. Han vill även stoppa förstatliganden och ge småföretagen bättre villkor att växa. Johansson vill även han sänka skatten, främst på arbetande kapital och nödvändiga varor såsom mat, boende och transporter. Han vill även tidigarelägga infrastruktursatsningar främst på järnvägar samt skapa beredskapsjobb. Han vill prova fristartszoner, ge undantag i LAS till små företag och höja grundbeloppet i pensionerna. Han slår fast att arbetslösheten aldrig får bli ett medel i politiken. Svensson vill också sänka skatten men framförallt skyndsamt införa ett vårdnadsbidrag för att stärka familjernas makt.

Carlsson vill inte sänka skatten för att istället behålla pengarna hos staten där de kan användas för offensiva satsningar. Pengarna behövs för att kunna fördelas rättvist, de behövs för ett arbetsliv där man kan känna sig stolt över det man skapat. Sådant har marknadsekonomin aldrig kunnat lösa. Staten behöver pengar för en politik som räddar jobben och för en arbetsmarknadspolitik som gör skillnad. I Werners åtgärdsarsenal ryms 6 timmars arbetsdag, ett nej till kärnkraft och Öresundsbron, en utbyggd välfärd och satsningar på de sjuka och på de med de lägsta inkomsterna.

Wachtmeister vill sänka skatten, slopa turistmomsen, ta bort hemspråksundervisningen och öppna upp för fri konkurrens och fri etablering. Han vill införa ungdomslöner, förlänga provanställningen, ta bort byråkratiseringen, halvera partsitödet och minska invandringen. Schörling lyfter vikten av sex timmars arbetsdag och den gröna skatteväxlingen, att flytta skattetrycket från arbete till utsläpp. Hon är för valfrihet i barnomsorgen och mot kärnkraft samt Öresundsbron.

3.4.4 Den ideologiska hegemonins ramar

De borgerliga vill satsa genom att sänka skatter samt ge företagen möjligheter att växa. Det som de för fram är snarlikt de som fördes fram 1982, med undantaget att sparbehovet inte lyfts fram. De hämtar fortfarande retorisk näring ur det ekonomiska trångmålet landet uppges befinna sig i. Man kan även hos Bildt se en ytterligare betoning av vikten av privata alternativ inom välfärden. Skillnaden mot 1976 är dock stor. Socialdemokraterna går fram med en politik där staten tar ett stort ansvar för hur sysselsättningen och ekonomin utvecklas. Werner har rört sig in från vänstern och närmat sig socialdemokratin. Miljöpartiet gör ett dåligt val men presenterar en miljöinriktad politik med en implicit kritik av ett renodlat kapitalistiskt ekonomiskt system. Ny Demokrati står för en liberalkonservativ politik. Frågan som man ställer sig med utgångspunkt av det ovannämnda samt med vetskapen om valresultatet är ifall den ideologiska hegemonins ramar nu mer inrymmer mer liberalt präglad politik. Det ter ju sig onekligen så. Moderaterna presenterar en mer liberalt sinnad politik än tidigare och de blir belönade av väljarna. Socialdemokraterna ligger kvar med en politik som påminner om den som presenterats vid tidigare debatter och bestraffas av väljarna. Den ideologiska hegemonins ramar har troligen förflyttats höger ut. Även om socialdemokraterna säkerligen straffas för regeringskrisen året innan valet så är det uppenbart att en mer liberalt sinnad ekonomisk politik kan lyftas fram och att den kan uppskattas av väljarna. Ny Demokrati som kom från ingenstans och uppnådde nästan 7 % med en liberalkonservativ politik är, trots att de sannolikt erhöll ett antal så kallade missnöjesröster, även det ett bevis på detta. Beträffande överideologin så är den svenska blandekonomin och socialliberalismen ohotad. Ingen ifrågasätter den överliggande konstruktionen även om Bildt vill effektivisera genom att konkurrensutsätta vissa delar av välfärden. Det är värt att notera att den retorik som det vinnande regeringsalternativet framför 1991 är avsevärt annorlunda från dess dito 1982. Fokus ligger på att ge marknaden rätt förutsättningar snarare än genom statlig intervention stimulera efterfrågan. Efterfrågenivån i ekonomin lyfts inte heller fram som problematisk, det gör däremot kostnadsläget inom industrin och inflationen. Skillnaderna är tydliga dels mot 1982 och dels gentemot hur 1930-talets ekonomiska kris hanterades samt bilden av hur den löstes. Vad som ryms inom den ideologiska hegemonins ramar är inte längre lika färgade av de erfarenheterna.

3.5 Slutdebatt 1994

I debatten deltog Statsminister Carl Bildt (Moderata samlingspartiet), socialminister Bengt Westerberg (Folkpartiet), miljöminister Olof Johansson (Centerpartiet), biståndsminister Alf Svensson (Kristen demokratisk samling), partiledare Vivianne Franzén (Ny Demokrati), partiledare Ingvar Carlsson (Socialdemokraterna), språkrör Birger Schlaug (Miljöpartiet) och partiledare Gudrun Schyman (Vänsterpartiet). Valresultatet blev enligt följande:

Socialdemokraterna 45,25 %, Vänsterpartiet 6,16 %, Miljöpartiet de gröna 5,02 %, Moderata samlingspartiet 22,38 %, Folkpartiet 7,19 %, Centerpartiet 7,65 %, Kristdemokratiska samhällspartiet 4,07 % samt Ny Demokrati 1,24 %.⁶³ Valet medförde att Socialdemokraterna bildade regering med Carlsson som statsminister.

3.5.1 Debattörernas syn på hur verkligheten är beskaffad

Undersökningen presenteras på samma sätt som vid presentation av föregående debatt.

Bildt beskriver ett Sverige som är på väg tillbaka, de fick ta över en dålig ekonomi på väg neråt och nu börjar det vända. En fortsatt politik för förnyelse och förändring är det som behövs. Vad som inte behövs är återregleringar, skattehöjningar och höjda offentliga utgifter. Dessutom, ifall AP-fonderna tillåts köpa aktier så är fondsocialismen tillbaka. Westerberg ser ett behov av en tredje kraft i politiken, ett parti varken till höger eller till vänster och som drivs av socialliberala värderingar. Offentliga jobb är bra och har skapats av politik men just nu behöver vi privata jobb och välmående företag som kan skapa dessa. Johansson ser precis som Bildt en vändning i ekonomin och betonar att valet handlat om jobben, miljön och ekonomin. Våra barn ska inte ärva en växande miljö- och statsskuld. Svensson uppskattar det jobb som görs inom vård och omsorg men välfärdens storlek av ekonomin ger vid handen att jobben behöver komma inom den privata sektorn. Han oroar sig för småföretag som utsätts för oschysst konkurrens samt fiffel och båg. Dessutom är det

---

⁶³ SCB, svenska valresultat 1910-2006, http://www.scb.se/Pages/TableAndChart____32065.aspx, 2013-05-15.

så att en del av våra unga inte får med sig en sådan livsstil som de behöver för att livet skall bli lätt att leva. Svensson vill ta Carlsson i hand på att vårdnadsbidraget blir kvar vid ett maktskifte, för inte är det är väl så att Carlssons motstånd endast handlar om ideologi?

Carlsson ställer sig den retoriska frågan om det blev bättre efter tre års borgerligt styre? De borgerliga lovade bättre tider men vi fick det motsatta, en försämrad välfärd, en skenande arbetslöshet samt skenande budgetunderskott och en växande statskuld. Socialdemokratin behövs för jobbens skull, vi behövs för statsfinansernas skull och vi behövs för rättvisans skull. Folkpartiet vill försäkra anställningstryggheten, moderaterna ointresserade av att skapa ett jämlikt samhälle och Vänsterpartiet bedriver en oansvarig utgiftspolitik. Schyman å sin sida oroar sig för att solidariteten urholkas när vi undergräver våra trygghetssystem. Valet handlar således om just solidariteten, om vi ska ha ett samhälle inom vilket den får plats och ett samhälle där den får möjlighet att växa. Valrörelsen har annars varit i det närmaste en överkurs i ekonomi och Schyman ställer sig frågan var människorna tog vägen? Var är deras historia, var är alla de människor som göms bakom siffror och procenttal, vi vill vara deras röst.

Vi kan här skönja en något avideologiserad bild av verkligheten. Carlsson betonar regeringsduglighet tydligare än vad som gjorts tidigare. Det som beskrivs är en oroande ekonomisk situation som kräver ett aktivt agerande och land som kräver ordning och reda i finanserna.

Franzén inleder med att beklaga tumultet i sitt eget parti men lovar att de nu är redo att ta ansvar igen. Hon menar att vi måste tala klarspråk om flyktingpolitiken, vi måste se det utbredda bidragsfusket och den stora svarta sektorn. Hon varnar för den skattechock som kommer med socialdemokratins politik och riskerar driva småföretagen på flykt. Schlaug lyfter att miljöfrågan är viktigare än den materiella välfärden, att miljöförstörelsen måste stoppas. De båda blocken är ense om det mesta som lett oss dit vi är idag, Sverige behöver en tredje kraft i politiken och miljöpartiet är den kraften. Vi vill idag lösa vår statsskuld genom att öka vår miljöskuld, det måste förhindras. Det de båda presenterar är snarlikt det deras partier presenterade vid föregående debatt. Franzén liberalkonservativt influerade verklighetsbild och

Schlaugs implicita ifrågasättande av ett rent kapitalistiskt ekonomiskt system känns igen.

3.5.2 Debattörernas syn på hur verkligheten bör vara beskaffad

I Bildts idealsamhälle har vi fria individer och konkurrenskraftiga företag som skapar riktiga jobb. Vi har privata företag som skapar effektivitet inom välfärden, vi har lag och ordning och en statlig budget i balans, vi hjälper människor i nöd och vi har världens bästa skolor. Westerberg lyfter även han vikten av den individuella friheten och goda förutsättningar för våra företag men han poängterar med samma tyngd behovet av att visa omtanke och verka för jämställdhet samt jämlikhet mellan könen. Johansson vill ha ett samhälle som präglas av rättvis fördelning av ansvar och bördor, han vill ha ett samhälle där statsskulden minskar samtidigt som miljöskulden gör detsamma. De nya jobben skall vara gröna och makten decentraliseras. Svensson vill ha ett samhälle med etik och moral som sätter människovärdet högst. Han vill ha ett samhälle där familjerna har makten över sina egna liv och sina egna val. Vi måste spara i samhället men på sätt som visar att vi bryr oss om de svagaste och de som har det svårast. Han vill ha konkurrens på lika villkor och att riskvilligt kapital skall finnas tillgängligt för företagen, men poängterar samtidigt att det ofta är så att etiken är viktigare än kapitalet för ekonomisk utveckling. Tilltron till marknaden är stor och det är tydligt att politikernas roll är att ge marknaden rätt förutsättningar för att skapa välbefinnande och jobb i landet.

Företagen skall må bra, de skall växa och de skall nyanställa berättar Carlsson. Ett samhälle byggt på klassisk socialdemokratisk politik ska bygga arbete, rättvisa och solidaritet. Vi ska ha ett samhälle där företagen har tillgång på riskvilligt kapital och där uppsägningarna i välfärden stoppats. Idealbilden är intressant, företagets vikt betonas på samma sätt som välfärden. De lyfts för behovet av att skapa jobb och det krävs rätt förutsättningar för detta. Schyman vill ha ett samhälle där ingens frihet tillåts inkräkta på någon annans. Ett samhälle som kombinerar friheten med solidariteten och omtanken.

Franzén vill ha ett samhälle där det lönar sig att arbeta, där ingen lever på bidrag och där statens finanser är goda. Ett samhälle där familjernas frihet är stor och där

företagen mår bra och växer. Schlaug vill ha ett ekologiskt hållbart, jämställt och jämlikt samhälle.

3.5.3 Debattörernas förslag för att uppnå sitt idealsamhälle

Bildts förslag innebär en fortsättning på den politik som bedrivits för förnyelse och som medfört en positiv utveckling. Skatter måste sänkas ytterligare och avregleringspolitiken måste fortsätta. Valfriheten i välfärden skall bestå och utvecklas ytterligare, de offentliga utgifterna minska och det offentliga sparandet tillta. Vi ska med i EU och de rättskipande myndigheterna skall ges ökade anslag. Westerberg vill använda politikens verktyg för att få företagen att nyanställa och expandera. Han vill undvika privata försäkringslösningar inom välfärden och argumenterar starkt för pappamånaden genom att poängtera att de val vi gör vid köksbordet får betydelse för hela lönestrukturen i samhället. Johansson vill ha en grön skatteväxling och en bred nationell samling i mittfåran som tar ansvar för Sverige. Han vill ha en allmän a-kassa och ett grundlagsfäst grundskydd för varje människa. Han vill vidare sätta ett pris på miljön dvs. låta det kosta att förorena. Svensson vill ha EU för fredens skull. Han vill ge frihet till familjerna genom skolpengssystemet och vårdnadsbidraget.

Carlsson vill låta arbetsmarknadspolitiken användas för att stimulera nyanställningar. Han vill ge företag skattelättnader när nytt friskt kapital investeras. Politiken måste användas för att stimulera efterfrågan så att den kan driva tillväxten. Politiken som kommer föras kommer ha tre syften; att vara ansvarsfull, tillväxtfrämjande samt efterfrågande skapande. Schyman vill införa sex timmars arbetsdag och begränsa arbetstiden, då blir jobben fler. Vi måste spara, men på ett rättvist sätt, vi ska investera i vården, omsorgen och solidariteten. Vi ska ha en politik som inte sliter ut människor och en arbetsmiljö som gör att folk orkar arbeta.

Franzén berättar att vi måste väga kostnader för flyktingpolitiken mot annat och styra om våra resurser. Vi måste skapa jobb innan vi tar hit invandrare till arbetslöshet. Föräldrar skall själva få bestämma ifall de ska vara hemma med barnen. Vi behöver kapitalister för annars har vi inget kapital och bör ha detta i åtanke när vi utformar vår politik. Schlaug vill ha en grön skatteväxling, lägre arbetsgivaravgifter och skatt

på arbete och istället högre skatt på utsläpp. Varje förälder skall kunna bli kommunal dagbarnvårdare för sitt eget barn. Schlaug är även medveten om att vi behöver spara och att vissa skatter kan behöva höjas för att vi ska klara detta.

3.5.4 Den ideologiska hegemonins ramar

Frågan är nu om den ideologiska hegemonins åter förflyttats men denna gång åt vänster? Det är möjligt. Ny Demokrati med sin liberalkonservativa politik straffades hårt av väljarna. Det är dock svårt att veta om det interna bråken och oron inom partiet som Franzén själv hänvisar till ligger bakom detta eller om det är ett allmänt missnöje med politiken som ligger bakom raset. Moderaterna kvarstår vid sin politik, den är lika liberalt influerad och marknadsorienterad som vid föregående debatt och de straffas inte av väljarna, de ökar marginellt. De som tappar inom den borgerliga regeringen är Folkpartiet, Centerpartiet och Kristen demokratisk samling. Socialdemokraterna går fram kraftigt, de betonar sin regeringsduglighet samt ordning och reda i finanserna, de ideologiska visionerna och den ideologiska retoriken får inte lika stor kraft. Sannolikt är den pågående ekonomiska krisen som medfört detta. Det finns således inte stöd för att den ideologiska hegemonins ramar förändrats sen 1991, fortfarande kan liberaliseringar och privata alternativ i välfärden vinna gehör men en situation har uppkommit då regeringsduglighet sannolikt premieras högre än tidigare av väljarna. Konsekvenserna för den ideologiska hegemonins ramar är att de vidgats och blivit än mindre statisk. Den ekonomiska krisen ligger sannolikt även bakom socialdemokratiens mer avideologiserade retorik och dess strävan att framstå som en garant för ordning och reda i finanserna.

4. Resultat och analys

Kan man skönja en förändring av den ideologiska hegemonins ramar? Ja det kan man göra. Vid debatten 1976 så framfördes i det närmaste ingen kritik av välfärdstaten, den skulle inte monteras ned eller privatiseras. Vid debatten 1982 så hade de borgerliga politikerna rört sig högerut men väljarna hade sannolikt inte följt med. 1991 kvarstod de borgerliga i huvudsak vid den politiska retorik de framfört 1982 och de fick väljarnas förtroende. Vid valet 1994 så framställde Carlsson sig själv och socialdemokratin som regeringsdugliga och särskilt lämpade för att skapa ordning och reda i finanserna. Moderaterna som argumenterade för en fortsatt liberalt sinnad

politik gick även de fram i valet. Den ideologiska hegemonins ramar inrymde alltså även 1994 en marknadsvänlig retorik. Sannolikt beroende på att partiernas regeringsduglighet fick större betydelse för väljarna. Regeringsduglighet har förstås alltid vart av stor vikt då väljarna röstat, men efter omfattande ekonomiska kriser samt regeringskriser så torde det varit om möjlighet än viktigare att framstå som det ansvarsfulla och regeringsdugliga alternativet. Kunde partiet framstå som trovärdigt i att skapa ordning och reda i finanserna samt jobb så var det viktigare än den faktiska föreslagna politiken ur ett ideologiskt hänseende.

Sammanfaller denna förändring med de ekonomiska kriserna? Sannolikt, den ekonomiska krisen flyttade de borgerliga åt höger 1982 men inte väljarna. När de borgerliga återkom till makten 1991 med en liknande retorik som 1982 var det för att väljarna trodde att den politiken skulle vara bättre lämpad för att tackla den ekonomiska situationen som vi befann oss i. Den huvudsakliga effekten av de ekonomiska kriserna är dock att politiken något avideologiserats, det är särskilt tydligt vid debatten 1994. Väljarna premierar både Carlsson och Bildt, sannolikt snarare för att de framstår som regeringsdugliga och trovärdiga i sin argumentation för sina respektive förslag för att bemöta den rådande ekonomiska krisen.

Jag har drivit en tes om att det behövdes två kriser för att åstadkomma en förskjutning av den ideologiska hegemonins ramar och att förskjutning skett högerut. Hegemonins ramar inrymde redan 1976 liberalt färgad politik, det manifesterades tydligast genom debatten om löntagarfonderna. Ett förslag som potentiellt kunde utmana den privata äganderätten som är så central i en liberal ekonomi. Väljarna ogillade det, Palme ogillade det och vägrade föra fram det i debatten 1976. Den ideologiska hegemonins ramar var så förskaffad att ett sådant förslag aldrig kunde leda till en valframgång. Likaledes förhöll det sig välfärdstaten som konstruktion var ohotad, ingen gav sig på den offentliga sektorn. 1982 när borgerligheten rört sig höger ut så har väljarna inte följt med. Sannolikt påverkades de av bilden av 1930-talets krispolitik och statens roll i välfärdsbyggandet under framgångsåren 1945-73. När den andra krisen slår till är det annorlunda. Vi har då ett 80-tal bakom oss präglats av en stark högervind i väst som framträder som särskilt stark efter murens fall, högervinden fortsatte sedermera även under 1990-talets inledande år. Den ekonomiska krisens orsaker beskrivs även på ett annat sätt än 30- och 70-talens dito.

Lösningarna består mer av marknadsreformer och mindre av efterfrågestimulerande konjunkturpolitik. Borgerligheten står fast vid sin retorik och de röstas in i regeringsställning 1991. Den liberala politik som förkastats 1982 accepteras nu. När de röstas ut 1994 är det tveksamt om man ska se det som att ett förkastande av deras retorik eller att de rört sig utanför den ideologiska hegemonins gränser, snarare bör man se det som ett ifrågasättande av deras regeringsduglighet. Man bör även notera att Socialdemokratin förde en i långa stycken en mer liberalt influerad politik efter att de tillträtt 1994 än vad de gjort tidigare. Deras argumentation under valdebatten 1994 var också ideologiskt sparsmakad så det finns inte grund för att påstå att den ideologiska hegemonins gränser rört sig vänsterut enkom beroende på att socialdemokratin vann valet. Mot bakgrund av ovanstående anser jag det rimligt att påstå att tesen om att den ideologiska hegemonins gränser försköts åt höger är giltig, likaså att det behövdes två ekonomiska kriser för att åstadkomma detta.

Kampen om den ideologiska hegemonin är ständigt pågående. Kampen sker inte i ett vakuum och ibland presenteras möjligheter för förflyttningar åt endera hållet, ekonomiska kriser utgör sådana möjligheter. Men där finns andra faktorer som spelar in. Kollektiva erfarenheter och uppfattningar om hur kriser skall lösas, uppblåsta självbilder som rimmar illa med sparbehov, och internationella influenser. När socialdemokratin misslyckades med att trovärdigt presentera sin krispolitik då den ekonomiska krisen återkom samtidigt som vi påverkats av en internationell högervåg förskjuts den ideologiska hegemonins gränser åt höger. Retoriken förändrades, de ideologiska övertygelserna tonades ner och vikt lades på att framstå som regeringsdugliga, statsmannamässiga, närmast som opolitiska experter enkom intresserade av att finna den optimala ekonomiska politiken. Förskjutningen har dock skett inom samma ideologiska fält. Den socialliberala kompromissen har aldrig varit hotad, den svenska blandekonomin står sig stark och den ideologiska hegemonin var aldrig socialistisk eller liberal. Den ideologiska hegemonins ramar inrymde aldrig avsteg från den kompromissen. Den privata äganderätten var aldrig hotad, detsamma gäller skattesystemets progressivitet (även om den förändrades så är utformningen fortsatt progressivt) och den gemensamma finansieringen av välfärden.

Min teoretiska utgångspunkt samt de hypoteser och antagande som gjorts har väglett undersökningen och gett den dess riktning och analysredskap. Antagande och

hypoteser har visat sig i huvudsak giltiga. Den teoretiska utgångspunkten gör att undersökning presenterar information som förhoppningsvis fyller sitt existensberättigande. Undersökningen bekräftar det som Linderborg finner i den meningen att hegemonin varit socialliberal och aldrig kommit till att innefatta allvarliga hot mot den privata äganderätten eller några revolutionära tendenser. Ljunggrens bild av högern som anpassar sig till socialdemokratins välfärdsbygge för att sedan under 1980-talet gå till motoffensiv överensstämmer även den med vad som framkommer i undersökningen. Undersökningen bidrar genom sin teoretiska ansats med information hur förskjutningar i den ideologiska hegemonins ramar varit skönjbara i debatterna och i hur partiföreträdarna talar om politik. Vidare sätts även förändringen i relation till de ekonomiska kriserna och diskuteras som eventuell förklaringsmodell för förskjutningen.

5. Vidare forskning och avgränsning

I fall då undersökningsmaterialet inte är väldigt omfattande riskerar slutsatserna ibland ta sig formen av teoretiska generaliseringar. Denna undersökning visar att det skett en förändring av den ideologiska hegemonins ramar och att de sannolikt beror delvis på de ekonomiska kriser som vi genomled under 1970-talet och det tidiga 1990-talet. För att kunna fastslå när den de facto ägt rum och varför behövs ytterligare forskning.

Att studera fler debatter skulle vara en väg att gå och gärna då tillsammans med att man vidgar bakgrundsundersökningen något. Är exempelvis tesen om att det behövs två ekonomiska kriser för att få en skiftning i den ideologiska hegemonin möjlig att tillämpa på dagens situation? Går det att studera kontrafaktiskt? Vad hade hänt om de ekonomiska kriserna inte inträffat? Möjligen hade en komparativ studie med utvecklingen i Norge gett vägledning. Norge räddades i mångt och mycket från de ekonomiska kriserna som Sverige genomledd tack vare sina oljefyndigheter. Området är långt ifrån genomforskat och mycket återstår att upptäcka och vederlägga.

Ifall man låter tidsrymden svälla något så kan man studera debatterna kring valen 1928 och 1932. I debatterna som undersöktes så framkom att den ideologiska

hegemonin enkom förskjutits inom samma ideologiska fält. Det är sannolikt att resultat varit detsamma om valen 1928 och 1932 inkluderats. Socialdemokratin blev genom Brantings handfasta ledarskap ett reformistiskt parti. När Socialdemokratin införlivades i den politiska gemenskapen och gavs ansvar för landets utveckling och i synnerhet för dess ekonomiska svårigheter av radikaliserades partiet. Regeringsduglighet och ordning överordnades socialistiska utopier. Partiet kunde, om det haft sådana ambitioner, uppmanat folkmassorna till revolt under hungersnöden 1917-18 men valde att avstå. Partiet accepterade den demokratiska och parlamentariska ordningen, och gör inga försök att på allvar utmana den privata äganderätten.⁶⁴ Bilden av ett parti som väljer väg framträder och vägen partiet väljer är, för att låna Gramscis terminologi, den demokratiska borgerlighetens. Visserligen innebär inte avsteg från revolutionen som medel i kampen för ett socialistiskt samhälle att man per automatik accepterar en borgerlig världsordning men däremot förutsätter en sådan kamp en politik för avskaffandet av en omfattande privatäganderätt. Inkluderar man valen kring de ekonomiska svårigheterna 1917 så kan man testa tesen om att det behövs två ekonomiska kriser för att få en förskjutning av den ideologiska hegemonin. Svårigheterna som uppstår är då att dels hade vi inte allmänna val eller valdebatter på samma sätt och dels var de ekonomiska svårigheterna starkt kopplade till pågående världskrig.

Det lämpligaste för att gå vidare med ytterligare forskning är en komparativ studie med Norge eller att man inkluderade nuvarande ekonomiska kriser i undersökningen. När krisen kom 2008 bemöttes den till stor del med besparingar och nedskärningar, vilket överensstämmer med bilden av hur 90-talskrisen löstes när krisen sedan förvärrades började röster höjas för en aktivare statlig konjunkturpolitik med efterfrågestimulanser.

---

⁶⁴ Andrae, 1998, s. ; Sejerstad, 2005, s.

6. Käll- och litteraturförteckning

Litteratur

Anderson, Perry. *100 New left review – The antinomies of Antonio Gramsci*, Lowe & Brydone Printers Limited, Thetford Norfolk 1977.

Andrae, Carl Göran, *Revolt eller reform – Sverige inför revolutionerna i Europa 1917-18*, Carlssons Bokförlag, Stockholm 1998.

Berggren, Henrik, *Underbara dagar framför oss – en biografi över Olof Palme*, Nordstedts, Stockholm 2010.

Bergh, Andreas, *Den kapitaliska välfärdstaten*, Ratio, Stockholm 2007

Bjereld, Ulf, Demker, Marie & Hinnfors, Jonas, *Varför vetenskap?*, Studentlitteratur, Lund 2009.

Butler, Judith, Laclau, Ernesto & Žižek, Slavoj, *Contingency, hegemony, universality - contemporary dialogues on the left*, Verso, London 2000.

Dahl, Eva-Lena, *Överideologi och politiskt handlingsprogram – En studie i Lockes och Rousseaus tänkande*, Acta Universitatis Gothoburgensis, Göteborg 1980

Feldt, Kjell-Olof, *Alla dessa dagar*, Nordstedts förlag AB, Stockholm 1991

Gramsci, Antonio, *Selections from the prison notebooks of Antonio Gramsci*, International publications, New York 1997.

Hadenius, Stig, *Modern svensk politisk historia*, Hjalmarson & Högberg Bokförlag, Stockholm 2003

Holmberg, Sören, *Att välja parti*, Nordstedts Juridik AB, Stockholm 2000.

Johansson, Thomas & Miegel, Fredrik, *Kultursociologi*, Studentlitteratur, Lund 2002.

Laclau, Ernesto & Mouffe, Chantal, *Hegemonin och den socialistiska strategin*, Vertigo, Stockholm 2008.

Larsen, Ann-Kristin, *Metod helt enkelt*, Gleerup utbildning AB, Malmö 2009

Lewin, Leif, *Ideologi och strategi – svensk politik under 130 år*, Nordsteds juridik AB, Stockholm 2002.

Liedman, Sven-Eric *Från Platon till kriget mot terrorismen*, Albert Bonniers förlag, Stockholm 2005.

Linderberg, Åsa, *Socialdemokratin skriver historia – historieskrivning som ideologisk maktresurs 1892-2000*, Atlas, Stockholm 2001.

Ljunggren, Stig-Björn, *Folkhemskapitalismen – högerens programutveckling under efterkrigstiden*, Tuna tryck, Eskilstunna 1992.

Ljunggren, Björn, *Ideologier*, Hjalmarson & Höberg Bokförlag, Stockholm 2008.

Magnusson, Lars, *Sveriges ekonomiska historia*, Prisma, Stockholm 2002.

Meidner, Rudolf, *Spelet om löntagarfonder*, Atlas, Stockholm 2005

Möller, Tommy, *Svensk politisk historia – strid och samverkan under tvåhundra år*, Studentlitteratur AB, Lund 2011.

Schön, Lennart, *En modern svensk ekonomisk historia – tillväxt och omvandling under två sekel*, SNS förlag, Stockholm 2000.

Sejerstad, Francis, *Socialdemokratins tidsålder – Sverige och Norge under 1900-talet*, Nya Doxa, Nora 2005.

Elektroniska källor

Svenska valresultat, 1910-2010,

http://www.scb.se/Pages/TableAndChart____32065.aspx, 2013-05-15.

Svenska valdebatter, 1976- 2010,

<http://www.svtplay.se/sok?q=slutdebatter&tab=clips&sida=2>, 2013-05-20

Bilaga 1

Slutdebatten 1976

Ahlmark

1. Vi är emot förstatligande, vi är emot centralstyrning och vi är emot Meidnerfonderna. Vi lever i ett manssamhälle, kvinnor tröttnar, de arbetar inom låglöneyrken och förnekas tillträde till makten. Idag betalar vanliga löntagare som lärare och industriarbetare 2/3 i skatt på sina löneökningar. Småföretag försvinner och det sker en maktkoncentration i stora koncerner. Meidnerfonderna leder till att en stor branschfond kontrollerar alla företag i en viss bransch.
2. Vi vill ha en fri ekonomi, arbete åt alla, trygghet för de gamla samt omsorg om de sjuka.
3. Vi behöver en lag mot könsdiskriminering, vi behöver möjligheter till kortare arbetstid för småbarns föräldrar och fler dagisplatser. Ungdomar skall garanteras jobb. Läroböckstillverkningen skall inte monopoliseras, demokratin på arbetsplatser ökas (har bl.a. genomfört MBL) och stoppa kollektiv anslutningarna. Vi måste planera vår energiförsörjning, visa internationell solidaritet och stötta Israel. Fler ska jobba inom vård och omsorg.

Bohman

1. Valets viktigaste fråga är vad som blir konsekvenserna av Socialdemokraternas socialiseringsplaner. Vi måste stoppa Meidnerfonder och planhushållning. Meidnerfonderna är till för att avskaffa blandekonomin och för att avskaffa den svenska modellen. 2/3 av löneökningar försvinner i skatt och skattetrycket sett som del av BNP har stigit från 51% till 58%. Vi har ett bra land men vi måste stoppa den socialism som den nya generationens socialdemokrater vill införa. Vi ska utveckla vår välfärd och vår frihet, rösta för en framtid i frihet.
2. Vi ska ha ett öppet och fritt samhälle, vi ska ha valfrihet och en fri ekonomi som kan skapa vårt välstånd och vår välfärd. I vårt samhälle ska det löna sig att arbeta. Vår gemenskap och samlevnad ska grundas på kristendomens värderingar. Familjerna måste fostra sina barn och ha fasta normer, normer från den kristna tron.

3. Vi behöver sänkt skatt, främst på arbete och främst för låg och medelinkomsttagare. Skattetrycket skall sänkas totalt sett som del av BNP och marginalskatten skall begränsas till maximala 50%. Polisen måste ges mer resurser och särskilt hårda brottslingar måste straffas hårdare. Prisstegringarna måste hejdas (lägre skatt leder till lägre lönekrav som leder till lägre produktionskostnader, jfr dagens jobb skatteavdrag, författares anmärkning).

Fälldin

1. Vi måste stoppa socialistiska experiment, vi måste stoppa Meidnerfonder. Löntagare är i majoritet i alla partier, inget parti kan gå till val på en politik mot löntagare och mot välfärden, det blir i så fall det partiets död.
2. Vi ska ha en god gemenskap i landet som skall bygga på kristen grund. Vi ska inte ställa klass mot klass utan arbeta gemensamt för att bygga landet. Vi ska ha en social marknadsekonomi och värna den stora värdegemenskap som finns i svensk politik och som gynnat landet under lång tid. Maktkoncentrationen i näringslivet skall vara mindre än idag. Vi ska ha ett samhälle där vi sparar och hushåller med våra resurser. Vi ska ha ett samhälle där vi visar solidaritet med omvärlden.
3. Vi måste stoppa kärnkraften och den osäkra väg den innebär. Vi måste bedriva näringspolitik som gynnar små och medelstora företag. Vi fortsätta att utveckla välfärden i Sverige, fortsätta att vårda våra äldre och sjuka, det har Centern alltid slagits för.

Palme & Sträng

1. Vi har god ekonomisk utveckling med en ökande sysselsättning. Vi har genomlidit den värsta krisen sen 1930-talet men vi har klarat reformerna. Genom klassisk socialdemokratisk politik har vi förbättrat för de stora folkgrupperna. Vi har full sysselsättning, ordning och reda i finanserna och ett gott renommé internationellt. Anledning till det är att vi lyckats styra företagens vinster till investeringar och stoppat utdelningar, genom aktiv marknadspolitik stött glesbyggd och de som drabbats av nedläggning samt inte sänkt skatten för lånade pengar. De borgerligas skattesänkningar är oansvarig, leder till upplåning och hotar pensionerna. Vi har slagits för demokratin, för pensionerna, för välfärden och avskaffandet av klassamhället och det kommer vi fortsätta med.

Facket avgör frågan om kollektivanslutning. Beslut om Meidnerfonder ligger 4-5 år fram i tiden och beslut kommer inte fattas i strid med folkviljan utan i folkhemstradition.

2. Vi vill ha ett jämställt och solidariskt samhälle.
3. Vi behöver ytterligare demokratisera arbetsplatserna, stärka jämställdheten, minska den privata ägande koncentrationen och ge makt, ägande och del av vinster till löntagarna.

Werner

1. Vi är det enda socialistiska alternativet, vi säger nej till den människofientliga kapitalismen och ja till planhushållning. Kärnkraften leder till rovdrift på naturen och på människan. Naturen skövlas och människan slits på grund av kapitalismen. Ett samhälle som klassar 100.000 som handikappade är självt handikappat. Meidnerfonder är skapta för att fungera inom ett kapitalistiskt system som vi vill avskaffa.
2. Vi vill ha ett socialistiskt samhälle med statligt ägda företag som är arbetarstyrda. Vi vill ha ett samhälle där inte arbetsköparna skall kunna välja och vraka hur som helst, det leder till utsugning och utslitna arbetare. Vi vill ha ett samhälle där kapitalet har blivit fråntagit sin makt.
3. Vi behöver pris- och hyresstopp, 6 timmars arbetsdag och lika lön för lika arbete även för ungdomen. Skattetryck skall flyttas från arbete till kapital. Industri och näringsliv skall överföras i gemensam och statlig ägo.

Slutdebatt 1982

Adelsohn

1. Hyreshöjningarna kommer att bli max 1000 kronor med vår politik, tar vi inte bort hyressubventionerna så tvingas vi alla betala via skatten. Dessutom är det så att folk hellre vill ha en 1000-lapp i lägre skatt än i högt bidrag. Att införa löntagarfonder är att införa fondsocialism. Vem vill investera när det förhåller sig som så att banken tar företaget när det går dåligt och facket när det går bra. Socialdemokraternas politik leder till högre skatt och som Anna-Greta Lejon sa leder välfärdsstatens utbyggnad så småningom till socialism. Alla länder som har provat Socialdemokratins politik har misslyckats.

2. Vi behöver ett samhälle med frihet för individen och goda förutsättningar för privata företag att skapa jobb och välstånd till oss alla. Tron ligger på den enskilde, du fattar bäst beslut för dig och du ska ha din frihet. Vi behöver trygga familjer, det är det bästa skyddet mot ungdomskriminalitet och narkotika. Vi ska ha ett starkt försvar samt lag och ordning.
3. Vi måste spara och inte leva över våra tillgångar. Vi måste sänka skatter för att göra det lönsamt att arbeta. Vi måste stoppa fondsocialismen och ge makten till individerna, inte till staten och inte till facket. Unga behöver jobb och kan inte räkna med samma lön som äldre och mer erfarna arbetare. Vi ska skapa jobb inom industrin inte inom den offentliga sektorn. Vi ska vidare undvika att rädda förlustföretag på gammal socialist manér.

Fälldin

1. Valet handlar mycket om vi ska fortsätta med vår blandekonomiska modell eller om vi ska införa fondsocialism. Hur mycket ska Socialdemokraterna höja skatten? Hur ska Socialdemokratin kunna finansiera alla sina reformer? De fattigaste pensionärerna har fått bättre sen 76, detsamma gäller de fattiga, de handikappade och barnfamiljerna. Landets ekonomiska utveckling är god och går åt rätt håll, inflationen låg och sysselsättningen stiger en sådan politik får inte äventyras med fondsocialism och skattehöjningar och utgiftshöjningar. Vi har rätt förutsättningar för att haka på i den kommande konjunkturuppgången. Socialdemokratins politik leder till högre arbetslöshet, högre skattetryck och högre arbetslöshet.
2. Vi vill ha ett land genomsyrat av gemenskap och solidaritet, social rättvisa, ansvarsfull ekonomisk politik, välstånd i hela landet samt fred och nedmontering.
3. All åkermark skall nyttjas, vi skall förhindra spekulationer. Vill ha vårdnadsersättningar till föräldrar som stannar hemma. Betyg i skolan, ordning och reda och goda normer i skolan med kristendomens värdringar som grund för personliga ställningstaganden. Sparande ger utrymme för satsningar. Vi behöver inte mer kollektivism i Sverige, bort med kollektivanslutningar och inför inte fondsocialism som kommer utgöra en hämsko på näringslivet. Inför lättnader för småföretagen för jobbens skull. Måste föra en aktiv kamp mot knarket.

Palme & Feldt

1. Vi fick det inte bättre med en borgerlig regering, vi har upplevt prisstegringar, ökande arbetslöshet samt sämre produktion. Ytterligare neddragningar väntar för barnfamiljerna. De borgerliga kommer att fortsätta med sin nedskärningspolitik, den sociala välfärden kommer försämrats. Hyrorna kommer höjas om de borgerliga vinner valet och ungdomars löner sjunka. Hur kan nedskärningspolitik skapa jobb? Hur nedskärningar skapa efterfrågan i ekonomin? Löntagarfonder kan användas offensivt genom satsningar. Det är konstigt att om en direktör bestämmer över många arbetare så är det demokrati men om många arbetare bestämmer över en direktör så är det diktatur. Kapitalets uppgift är att skapa jobb och tillgångar för oss alla. Företagen blir bättre om de anställda är delägare och mer delaktiga i processerna. Jan Stenbeck och andra aktörer fattar idag beslut över arbetarnas huvud för sina egna intressen, för sin profits skull. De pengar vi vill satsa i löntagarfonder vill de borgerliga ge till arbetsgivarna. Den svenska blandekonomin gav oss vårt välstånd det vill de borgerliga nu riva sönder.
2. Sverige behöver en offensiv regering som skapar efterfrågan och jobb, minskar arbetslösheten, socialhjälp och industrihjälp. Socialdemokratin står för trygghet, rättvisa och välfärd.
3. Socialdemokratin lovar att avskaffa karensdagarna, värdesäkra pensionerna, återställa arbetslöshetskassan, bygga daghemsplatser, rättvisa för kvinnorna och arbete till ungdomen. Löntagarfonderna är pengar som kan sättas in där det behövs, satsningar i glesbyggd och för jobb.

Ullsten

1. Vi har idag dubbelt så många dagisplatser som 76. Vi har förlängt föräldraförsäkring från 7 till 12 månader, de som vårdar barn i hemmet får ATP poäng, sex timmars arbetsdag för de som har små barn är infört. Hur ska socialdemokraterna klara sig ur krisen utan att spara? Hur mycket kommer skattetrycket att öka? Men valet handlar främst om vilket ekonomiskt system vi ska ha, om vi ska fortsätta att ha en socialt inriktad marknadsekonomi eller ej. Är det med kommunisterna som socialdemokratin skall genomföra löntagarfonderna, som de ska genomföra socialismen? Företagen mår bäst inom en social marknadsekonomi.

2. Vi vill ett fritt samhälle, ett samhälle som genomsyras av de enskildas frihet, vi vill ha frihet och rättvisa. Omtanke med de behövande och goda förutsättningarna för de enskildas initiativ och skaparkraft, det är ett liberalt samhälle. Människor skall få råda över sina egna liv.
3. Vi behöver sänka skatterna men även fortsätta att utveckla välfärden. Vi kan inte lova reformer, vi kan bara lova att ge de bästa förutsättningar som finns för enskilda och företag och spara för att få ordningen i ekonomin.

Werner

1. Valet handlar om vi vill ha ett samhälle präglad av solidaritet och jämnlighet eller ett samhälle präglad av utsugning och egoism. Det är högern som är tongivande kraften inom borgerligheten, deras gemensamma politik leder till social nedrustning. De borgerliga och svenskt näringsliv (SAF) har bedrivit kampanj mot löntagarfonderna och försökt skrämmas genom att kalla det socialism. Vi behöver demokratisera näringslivet och bryta maktkoncentrationen.
2. Vill ha ett socialistiskt samhälle där vi bekämpat spekulation och rovdrift. Vi vill avskaffa den människofientliga kapitalismen. Vi vill ha ett miljövänligt samhälle.
3. För jämnhöjningen behöver vi bygga ut dagisplatserna och korta arbetstiden till 6 timmar. För ett miljövänligt och hållbart samhälle krävs att kapitalismen avskaffas, miljöfrågan kan aldrig lösas i kapitalistiskt samhälle. Vi behöver fonder för samhälleligt ägande och inflytande för att skapa jobb och flytta makten till arbetarna och tjänstemännen. Vi vill ha hyresstop, skydd mot räntehöjningar, lagfäst rätt till arbete och utbildning för ungdomar. Vi vill ta bort karensdagarna.

Slutdebatt 1991

Bildt

1. Vi halkar efter i en internationell jämförelse, vi har en ökande brottslighet och vi behöver en nystart för Sverige. Välfärden fungerar allt sämre och vi har brister i bl.a. barnomsorgen. Vi ser internationellt och i vår närhet ett brott från den gamla politiken till den nya, det brottet måste komma även till Sverige.

Det gigantiska skattetryck vi har i Sverige bromsar utvecklingen, sänker tillväxten och äventyrar vår gemensamma framtid. Tillväxten är morgondagens välfärd. Vi måste lägga om kursen, vi måste skapa riktiga jobb i riktiga företag som går bra. Den offentliga sektorn har på många sätt nått världens ände.

2. Vi behöver ett företagsvänligt klimat och effektiv välfärd. Vi vill ha Europas bästa skola med ordning och reda. Trygghet för våra medborgare och hårda tag mot kriminella. Sverige ska vara en del av Europa och det europeiska samarbetet. Individen skall ges mer frihet men även mer ansvar, i synnerhet för sin egen situation.
3. Måste sänka skatten för företag och på arbete, sänkta skatter ger ökad tillväxt. Företag och företagssamhet, framgångsrika företag som inte hejdas av för höga skatter eller för omfattande byråkrati är vägen ur krisen. Valfrihet inom välfärden, möjligheter att välja läkare och vårdinrättning. Föräldrar skall få bestämma om de vill stanna hemma med sina barn, ersättning bör ges direkt till föräldrarna så får de välja om vill nyttja barnomsorg eller ej. Ja till EG.

Carlsson

1. Valet gäller jämställdheten, ta inte tryggheten och rättvisan för givet. Vi har världens bästa familjepolitik. Barnomsorg är bättre än vårdnadsbidraget och ingen nettoutgift för samhället, det är en tillgång. Moderaterna vill precis som skett i Storbritannien sänka skatten på välfärdens bekostnad, de sätter skattesänkningar före tryggheten. Centerpartiet vill försäkra anställningsskyddet för löntagarna i de små företagen. De borgerliga partierna står för en orättvis fördelning av resurserna. Sveriges ekonomi är på väg tillbaka, men det finns inget utrymme för lättsinne och ofinansierade reformer. Vi har alltid hållit rent vänster ut, mot kommunisterna, när det behövs.
2. Tryggt, rättvist samhälle med välfärd och omtanke. Det måste finnas en rättvis fördelning mellan kapitalägare och löntagare. I ett socialdemokratiskt styrt samhälle så går tryggheten och jobben före skattesänkningar.
3. Vi vill inte sänka skatten utan behålla pengarna inom statens kontroll för att kunna fördela dessa rättvist och använda dem där de behövs. Politik behövs för att ändra arbetslivet, politik behövs för ett arbetsliv där man kan känna sig stolt över det man skapat, marknadsekonomin har aldrig kunnat lösa det.

Politik behövs för att rädda jobben, arbetsmarknadspolitik behövs och det gör skillnad. Vi behöver öppnare gränser och mer samarbete mellan länder.

Johansson

1. Sverige har 169.00 arbetslösa, vi måste agera. Höjda skatter drar undan tillväxten.
2. Vi behöver en socialvälfärd, lika för alla och tillgänglig för alla. Vi behöver en god ekonomisk utveckling samtidigt som vi tar miljöansvar. I ett centerpartiskt samhälle är det självklart att vård och omsorg kommer före skattesänkningar.
3. Om vi ökar den personliga friheten och det personliga ansvaret i samhället så ökar tryggheten. Vi behöver sänkt skatt på arbetande kapital och sänkt skatt på nödvändiga varor som mat, boende och transporter. Skatt måste tas ut efter bärkraft, det är en självklarhet. Vi bör tidigarelägga infrastruktursatsningar, 10 miljarder på järnväg är nödvändigt och jobbskapande. Skapa beredskapsjobb. Vi behöver fristartszoner, kanske försök med fristartskommuner. Ge undantag i LAS till småföretag. Bygg pensionssystemet från grunden, dvs. höj grundbeloppet. Decentralisera makten, flytta makt och inflytande närmare folket. Bevara folkkyrkan. Arbetslösheten får aldrig bli en del av politiken.

Schörling

1. Vi slösar med jordens resurser, vi arbetar mot moderjord och inte med. Vad är alla konsumtionsvaror egentligen värda i förhållande till allt vi får av moderjord? Vi kan lösa miljökrisen, lösningen finns inom oss människor, hos industrin och hos de gröna rörelserna och de enskilda som arbetar för miljön.
2. Vi vill ha ett miljövänligt, ekologiskt och hållbart samhälle. Vi behöver ett samhälle där vi förstår tillväxtens begränsningar, tänker på miljön och de biologiska realiteterna. Vi behöver ett samhälle med global solidaritet. Ett hållbart samhälle måste koppla samman ekologi och ekonomin och hitta en balans.
3. 6 timmar arbetsdag för att orka jobba och för att dela på jobben. En grönskatteväxling, lägre skatt på arbete och högre på utsläpp. Vi behöver en långsiktig och ansvarsfull politik. Vi bör lämna rikemansklubben EU och istället visa global solidaritet med hela världen. Tredje världen betalar mer i

räntor än vad får i bistånd, de måste ändras. Nej till kärnkraften och nej till Öresundsbron. Ja till valfrihet i barnomsorgen.

Svensson

1. Skattetrycket är högt och familjernas frihet beskuren.
2. Vi behöver ett samhälle med etik och moral som vägleds av de tio budorden. Ett samhälle med omtanke och respekt, ett samhälle med trygghet i samhällsgemenskapen och i familjerna. Ett hållbart samhälle måste ta hänsyn till miljön.
3. Vårdnadsbidraget bör skyndsamt införas för att ge föräldrar möjlighet att stanna hemma med sina barn. Den ekonomiska makten skall ligga hos familjerna, inte hos stat eller kommun. Valfrihet inom välfärden flyttar makt och skapar bättre förutsättningar för välfärden, offentlig sektor måste avmonopoliseras. Är EU-positiva. Skatten måste sänkas för tillväxten skull. I en demokrati måste människovärdet skyddas, i händelse av abort finns det alltid två skyddsobjekt.

Wachtmeister

1. Vi har högt skattetryck, generös invandringspolitik, för låga straff, för mycket byråkrati och dåliga villkor för företag.
2. Billigare vardagsliv, hårdare regler för invandring, lägre skattetryck och blomstrande företag.
3. Fri konkurrens och fri etablering, det behövs i hela Sverige. Sänk skatterna, ta bort turistskatten (hänvisar till Per-Albin Hansson som sa att det inte ska vara någon skatt på nöjen), ta bort hemspråksundervisningen och lägg pengarna på pensionärerna som byggt upp vårt land istället. Ta bort byråkratiseringen, röjer man upp där sparar man en massa pengar. Måste sänka kostnadsläget i Sverige, produktionen av varor blir för dyrt. Tillåt ungdomslöner, förläng provanställningen, bygg ungdomslägenheter med ungdomar som konsulter. EG är en möjlighet och en marknad som är viktig för oss. Halvera partistödet och ge halva u-landshjälpen till Baltikum.

Werner

1. Vi politiker har olika utgångspunkter, vi representerar olika människor, vi ser på människor och arbetslösheten på olika sätt. Regeringsfrågan är viktig men arbetslöshetsfrågan samt frågorna om arbetsmiljön och arbetslivet är kanske ännu viktigare. Människor slits ut och tvingas till sjukskrivning och förtidspensionering. Vänstern är inte död, den behövs så länge det finns orättvisor, den finns så länge det finns svaga. Arbetarna är de som arbetat ihop vårt välstånd. Oroar sig över hur många jobb som kommer försvinna inom offentlig sektor med borgarnas skattesänkarpolitik.
2. Ett rättvist och solidariskt samhälle, ett jämnlit samhälle.
3. 6 timmars arbetsdag. En radikal miljöpolitik, nej till kärnkraft och Öresundsbron. Generös flyktingpolitik, utbyggd välfärd och extra satsningar på de sjuka och de med låga eller inga inkomster. Stora satsningar på arbetsmiljö och arbetslivet.

Westberg

1. Sverige tar för dålig hand om sina gamla, personer inom långvården ges inte ens ett eget rum. Sverige har misslyckats med sin politik, arbetslösheten och budgetunderskottet stiger. Det finns ingen motsättning mellan s.k. hårda och mjuka frågor, en god ekonomi är en förutsättning för välfärd, pensioner och miljön.
2. Vi behöver ett samhälle där företag ges rätt villkor för att blomstra och skapa jobb och välstånd som kan användas för att finansiera vår välfärd. Vi behöver ett jämställdhet samhälle där män och kvinnor ges samma möjligheter och med omvårdnad om våra äldre och sjuka.
3. Vi behöver skattesänkningar för tillväxtens skull, ej på bekostnad av äldre och sjuka. Vi måste stoppa förstatligande och ge småföretagen villkor och förutsättningar att växa. Vi måste öka valfriheten men inte införa marknadshyror. Staten måste satsa på de handikapade och ge den en värdig tillvaro och vidta åtgärder för jämnligheten för könen.

Slutdebatt 1994

Bildt

1. För tre år sedan var vi ekonomin dålig och på väg neråt. Nu är vi på väg åt rätt håll. Bildt ser en stor risk i att socialdemokratin återkommer till makten med en politik som leder till höjda skatter och ökade offentliga utgifter. Socialdemokratin fick avgå för att de misslyckades med ekonomin och vi måste avvisa all form av socialism. Återregleringar och skatthöjningar hämnar ekonomin och skapar inga riktiga jobb. Ifall AP fonderna ges rätt till att köpa aktier så är det bara en form av socialism såsom löntagarfonderna var på sin tid. Bildt avslutar med att poängtera att Sverige behöver förnyelse och förändringar och inte en återgång till det som redan misslyckats.
2. Frihet för individen och konkurrenskraftiga privata företag som skapar riktiga jobb. Privata aktörer i välfärden som har effektiviserats. Ordning och reda i statens finanser med en budget som är i balans. Lag och ordning skall råda och de bästa skolorna skall finnas i Sverige. Vi skall hjälpa människor i nöd, genom bistånd och genom att de får komma hit.
3. Förnyelsen måste fortsätta för att främja en positiv utveckling. Skatter måste sänkas ytterligare och avregleringspolitiken fortsätta. Valfriheten i välfärden skall kvarstå och utvecklas, han nämner särskilt husläkarna och friskolorna. De offentliga utgifterna måste begränsas och det offentliga sparandet tillta. Ett medlemskap i Europeiska unionen är nödvändigt för freden och företagen. Resurser måste satsas på rättskippingen. Jugoslavien är vår bakgård och vi måste låta moral och etik ligga till grund för våra beslut i flykting- och biståndsfrågor.

Carlsson

1. Blev Sverige bättre med en borgerlig regeringen? Valet handlar om vilken färdriktning vi ska ha. Carlsson frågar väljarna; de (de borgerliga) lovade bättre välfärd, starkare statsfinansier, lägre arbetslöshet, fick vi det? Regeringen har bedrivit en politik som förvärrat krisen. Idag är 550 000 arbetslösa, arbetslösheten skär som en kniv genom välfärden. De borgerliga är inte emot skatter men de är emot välfärden. Socialdemokratin behövs för jobben, statsfinanserna och rättvisans skull. Med moderaternas politik skenar statskulden och skatten sänks för höginkomsttagare och aktieägare medan vanliga löntagare får en ökad skattebörda. Klyftorna och ökar i dagens nyliberala Sverige. Samarbeta med moderaterna är omöjligt om man vill uppnå ett jämlikt

samhälle. Folkpartiet vill försämra anställningstryggheten genom att förändra Las. Vänsterpartiets utgiftspolitik är oansvarig. Jag håller rent vänsteråt, håller ni inte rent höger åt Bildt.

2. Vi ska ha ett samhälle och en politik som bygger på arbete, rättvisa och solidaritet, klassisk socialdemokratisk politik. Företagen mår bra, de växer och de nyanställer.
3. Företagen behöver frisk kapital för investeringar och kunder som efterfrågar deras varor. Uppsägningar i välfärden ska stoppas och företag ska få skattelättnader för nytt kapital som investeras. Politiken som förs ska vara ansvarsfull, tillväxtfrämjande och efterfrågeskapande. Arbetsmarknadspolitiska åtgärder skall användas för att ge stöd åt nyanställningar.

Franzén

1. Hon beklagar det uppkomna tumultet i sitt eget parti men poängterar att oroligheterna är passerade och att parti är redo att ta ansvar igen. Franzén lyfter att Ny Demokrati hela tiden sett det utbredda bidragsfusket, den stora svarta sektorn och behovet av att släppa kronan. Implicit tycks hon mena att övriga numera upptäckt detta. Hon hävdar vidare att andra övertagit deras föreslag och presenterat dem som sina egna. Flyktingpolitiken behövs det tala klarspråk om och det gör hon och hennes parti men ingen annan. Hon är rädd för en skattechock för småföretagare som riskerar driva dessa på flykt.
2. Det ska löna sig att arbeta, ingen ska leva på bidrag och statens finanser vara goda. Familjer skall råda över sin egen situation. Företagen skall må bra och växa.
3. Vi måste väga kostnader för invandringen och flyktingpolitiken mot de kostnader vi har för annat. Har vi inga jobb så har vi inte råd att ta hit så många. Föräldrar ska själva bestämma vem som ska vara hemma med barnen. Vi behöver kapitalister för utan dem har vi inget kapital.

Johansson

1. Utvecklingen går i snabb takt och i rätt riktning, arbetslösheten sjunker. Valet handlar om jobben, miljön och ekonomin. Våra barn ska inte behöva ärva en växande stats- och miljöskuld.

2. Statsskulden måste ner utan att miljöskulden ökar. Vi behöver en rättvis fördelning av ansvar och bördor. Centern är det parti som bäst kan förena miljö med ekonomisk utveckling, en hållbarutveckling. De nya jobben som skapas ska vara gröna, dvs. antingen inom miljösektorn eller med låg klimatpåverkan. Vi måste decentralisera makten. Hela landet skall leva och produktionen i hela landet skall tas tillvara. Vi ska värna de ekologiska värdena och jordbruket.
3. Vi behöver en skatteväxling. En bred nationell samling som tar ansvar för Sverige, en sådan samling skall ske i den politiska mittfåran. Vi måste sätta ett pris på miljön, att förorena och förstöra måst kosta pengar och miljöavgifter införas. Vi måste satsa på småföretagen inte de stora. Vi måste flytta makten från stat till kommun och individ. Vill ha allmän a-kassa och ett grundlagsfäst grundskydd för varje människa.

Schlaug

1. Vi har en pågående miljöförstöring och höga utsläpp av CO₂. Miljöfrågan är den största frågan, större än den materiella välfärden. De flesta av de beslut som fattats i riksdagen, framförallt de stora, har de båda blocken varit överens om. Beträffande fördelningsspolitik är partiet vänster men när det gäller valfrihet så lutar de åt höger. Miljöpartiet är en tredjekraft i politiken utanför de båda blocken. Uttrycker en rädsla för att de båda blocken vill lösa statskulden men att öka miljöskulden.
2. Vi behöver ett ekologiskt hållbart, jämnlit och jämställt samhälle.
3. Vi behöver driva en skatteväxling och vi behöver dela på jobben. Lägre arbetsgivareavgifter och lägre skatt på arbete men högre på utsläpp. Varje förälder skall ha rätt att bli kommunal dagbarnvårdare av sitt eget barn. De 20 miljarder som betalas i EU-avgift varje år skulle räcka till 80.000 undersköterskor och förskolelärare, det är där pengarna skall satsas. Jämnlika samhällen är inte bara rättvisa, de är också starka och effektiva. Säger sig vara medvetna om att de behövs sparas och att visa skatter behövs höjas för att få ordning på ekonomin.

Schyman

1. Vi håller på att urholka solidariteten när vi undergräver de gemmensamma trygghetssystemen. En sådan utveckling leder till privata lösningar, till privata

försäkringar och ett sjunkande intresse hos folket att betala för vår gemensamma välfärd. Valet handlar därför om solidariteten, om vi ska behålla och utveckla den i vårt samhällsbygge eller ej. Beskriver valrörelsen som överkurs i ekonomi, vill att den skall handla om människorna bakom alla siffror och deras vardag. Kvinnor som grupp är underordnade och underbetalade gentemot männen. Vårnadsbidraget går inte att leva för vanliga löntagare, bidraget bör snarare tituleras vård av frisk man i hemmet då det ofrånkomligen är en kvinnofälla. Det är politik som inte tar hänsyn till människor som inte tar hänsyn till människor som leder till mindre jobb snarare än bristande orderingång. Natalie planen leder till 100.000 mindre jobb i välfärden.

2. Vi måste skapa ett samhälle som kombinerar friheten som vi alla uppskattar och vill ha med solidariteten. Ingens frihet får inskränkta på någon annans frihet, inte på miljön och inte på någon annan människas oavsett var denne bor.
3. Vi vill införa 6 timmar arbetsdag och begränsa övertiden. Vi ska behålla bostadssubventionerna. Spara måste vi förstås men på ett rättvist sätt, vi måste investera i vården, omsorgen och solidariteten. Vi måste ha en politik som inte sliter ut människor och en arbetsmiljö som gör att folk orkar arbeta.

Svensson

1. Vi har höga skulder och för få jobb. En del av våra unga får inte med sig en sådan livsstil som de behöver för att livet skall bli lättare att leva och en del småföretag utsätts för oschysst konkurrens samt fiffel och båg. Vård och omsorg är viktigast men välfärdens storlek i förhållande till den totala ekonomin ger vid handen att de nya jobben måste växa fram i den privata sektorn.
2. Vill ha ett samhälle med etik och moral som värderar människovärdet högst. Vi måste spara på ett sätt som visar att vi bryr oss om och tar hand våra svaga. Föräldrar är experter på sina barn och måste få styra över sina liv och sina val inom familjen. Vi måste skapa fler jobb. Konkurrans skall ske på lika villkor och företagen måste få tillgång till riskvilligt kapital, men etiken är inte sällan viktigare än kapitalet för ekonomisk utveckling.
3. Vill utöka satsningen på vårnadsbidraget och absolut behålla flerbarnstillägget. Vill ta Carlsson i hand på att vårnadsbidraget får vara kvar även vid ett regeringsskifte, eller vill de ta bort inkom av ideologiska skäl? Skolpengssystemet leder till att föräldrarna själva får välja en skola som passar

dem och deras barn. Vi måste ta bort karensdagarna. EU behövs för att säkra freden.

Westerberg

1. Vi behöver samarbete och sanering av ekonomin. Sverige behöver en tredje kraft i politiken som bryter upp med blockpolitiken, Folkpartiet är den kraften. Folkpartiet är ett lagom parti varken till höger eller vänster och som drivs av sina egna socialliberala värderingar. Offentliga jobb är bra och har skapats av politiska beslut men nu behöver vi privata jobb och företagen behöver rätt förutsättningar för att kunna skapa dessa jobb.
2. Det behövs goda förutsättningar för företagen men även omtanke, jämställdhet och valfrihet för individen. Jämnlighet mellan könen där både män och kvinnors skaparkraft tas tillvara på.
3. Politiken kan och ska användas för att få företagen att nyanställa och expandera. Genom att föreslå en höjning av försäkringspremierna i våra gemensamma trygghetssystem så har vi sluppit att föreslå slopade flerbarnstillägg och karensdag vid vård av sjukt barn. Vill undvika privata försäkringslösningar inom välfärden då det riskerar att kosta olika individer olika mycket och bidra till ojämnlighet. Ett lågt grundskydd bidrar även det till uppkomna privata försäkrings lösningar inom välfärden. De beslut vi fattar hemma vid köksbordet rörande vem som ska vara hemma med barnen påverkar makt och lönestrukturen i samhället därför behövs pappamånaden.

Bilaga 2

Jag är en demokratisk socialist med stolthet och glädje. Jag blev det när jag for omkring i Indien och såg den fruktansvärda fattigdomen fast en del var oerhört rika, när jag for runt och såg en ännu mer förnedrande fattigdom, på sätt och vis, i Förenta Staterna, när jag som mycket ung kom öga mot öga med kommunismens ofrihet och förtryck och människoförföljelse i kommuniststaterna. När jag kom till nazisternas koncentrationsläger och fick se dödslistorna på socialdemokrater och fackföreningsmän.

Jag blev det när jag fick klart för mig att det var socialdemokratin som bröt marken för demokratin i Sverige, när jag fick klart för mig att det var socialdemokratin som

lyft landet ur fattigdom och arbetslöshet med 30-talets krispolitik. När jag själv fick vara med och arbeta för ATP och fick möta de privilegierades socialistkampanjer när vanliga löntagare ville trygga sin ålderdom, för det var det ni höll på med då.

Jag blev det under många år av samarbete med Tage Erlander då jag lärde mig vad demokrati och humanism är och med nära vänner som Willy Brandt, Bruno Kreisky och Tryggve Bratteli, som riskerade livet i kampen om människovärdet.

Men viktigare är att jag bestyrks i min övertygelse när jag ser ut över världen, när jag ser krigen och kapprustningen och massarbetslösheten och klyftorna mellan människorna.

Jag bestyrks i min övertygelse när jag i vårt eget land ser orättvisorna öka, arbetslösheten tillta, spekulation och fiffel gripa kring sig.

När jag ser hur högerpolitiken i land efter land driver ut människor i arbetslöshet slår sönder tryggheten men ändå inte löser de ekonomiska problemen och när jag ser in i den framtid de borgerliga tydligen har att erbjuda där löntagarna ska bli fattigare och de rika rikare, där den sociala tryggheten blir bräckligare och lyxbåtarna fler, där solidariteten blir svagare och egoismen starkare, där de starka kan ta för sig och de svaga får ta skeden i vacker hand.

Visst är jag en demokratisk socialist. Jag är det med stolthet över vad denna demokratiska socialism har uträttat i vårt land, jag är det med glädje för jag vet att vi har viktiga arbetsuppgifter framför oss efter det borgerliga vanstyrets år.

Och med tillförsikt, för nu vet människor vad som händer med jobben och tryggheten och stabiliteten när högerkrafterna har ansvaret.

Jag är det på sätt och vis med ett roat leende för jag vet att den moderna svenska historien är full med värdefulla reformer som ni har skildrat som elak socialism men sedan slåss ni om att få äran av reformerna när människorna har fått erfarenhet av vad den betyder.

Visst Fälldin och Ullsten är jag demokratisk socialist; som Branting när han genomförde rösträtten; som Per-Albin när han bekämpade arbetslösheten på 30-talet och talade om folkhemmet; som Erlander när han byggde ut den sociala tryggheten och ATP. För det handlar om solidaritet och omtanke människor emellan. Och vad är egentligen Fälldin”